

Saha Ziyareti Raporu

YUKADER

Raporu hazırlayan: Dr. Duygu GÜNER

Tarih: Haziran 2025

Bu rapor Yüksekova Kadın Derneği'nin (YUKADER) 2025 yılının Şubat- Mart aylarında Hakkari'nin dört ayrı ilçesinde 301 kadından veri topladığı saha araştırmasının sonuçlarını içermektedir. Raporun bu ilçelerin sosyo-ekonomik yapısını anlamaya, bu ilçelerin dezavantajlı mahallelerinde yaşayan kadınların maruz kaldığı hak ihlallerini tespit etmeye ve ekonomik, sosyal, bedensel vb. ihtiyaçlarını görünür kılmaya yardımcı olacağına inanıyoruz. Raporun önümüzdeki dönemde bölgede geliştirilecek çalışmalara rehberlik etmesini arzu ediyoruz.

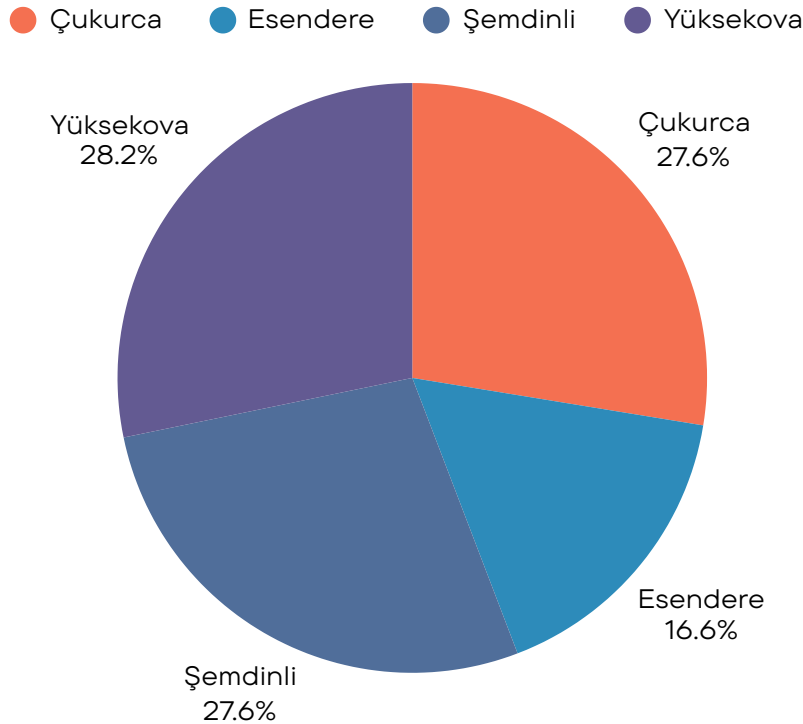
Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Bu saha çalışması, YUKADER üyeleri tarafından Hakkari'nin Çukurca, Şemdinli, Esendere ve Yüksekova ilçelerinde yürütülmüştür. Çalışmanın temel amacı, bölgedeki kadınların ihtiyaçlarını tespit etmek, kadınların haklarına dair bilgi düzeylerini ve farkındalıklarını anlamak, bu doğrultuda kadınlar arası dayanışmayı güçlendirmek ve yerel düzeyde örgütlenme ağlarının kurulmasına katkı sağlamaktır. Bu kapsamda dernek üyeleri ev ziyaretleri gerçekleştirerek kadınlarla birebir görüşmeler yapmış ve yerel dinamikleri göz önünde bulundurarak kadınların sosyal, ekonomik ve hukuki ihtiyaçlarını doğrudan kendilerinden dinlemiştir.

Görüşmeler sadece kadınlarla yapılmıştır. Ev ziyaretlerinde, evlerde bulunan kadınlarla görüşülmüştür. Yalnızca birkaç kadınla iş yeri, sokak gibi alanlarda görüşme yapılmıştır. Görüşmeler gönüllülük esasına göre ilerlemiştir. Örneklemdeki kadınların ilçelere göre dağılımı aşağıdaki gibidir.

Veri toplanan ilçeler

Veri toplanan mahalleler: Çukurca ilçesinde Emirşaban, Cumhuriyet, Yeşil Çeşme mahallelerinde, Esendere ilçesinde Merkez mahallesinde, Şemdinli ilçesinde Arşı, Beşevler, Karşıyaka, Kelebek, Meydan, Moda mahalleleri ve Yeni Mahalle'de, Yüksekova'da ise Esentepe Küme Evleri, Cumhuriyet, Esenyurt, Eski Kışla, Güngör, İpek Mahallesi, Orman mahalleleri ve Yeni Mahalle

YUKADER ekibi, sahaya çıkmadan önce taslak bir soru formu hazırlamıştır. İlk taslaktan hareket eden etki değerlendirme uzmanı anketin sadeleşmesi, soru cümlelerinin düzenlenmesi, ihtiyaç duyulmayan veriye dair soruların çıkartılması, soru ifadelerinin düzenlenmesi gibi konularda geri bildirim vermiş ve anket sorularını bu doğrultuda revize etmiştir. Sahaya çıkmadan önce, saha ekibinin görüşmeler sırasında karşılaşılabilecekleri durumların üzerinden geçilmiş, görüşme simülasyonu yapılmış, eksik noktalar belirlenmiştir. Böylece saha ekibi, veri toplamadan önce hazırlık yapabilme olanağı bulmuştur.

Soru formları nicel ve nitel veri toplamak üzere, kapalı, yarı açık ve açık sorular içerecek şekilde planlanmış ve hazırlanmıştır. Bununla birlikte görüşmelerde güven ilişkisi kurabilmek için salt soru formuna bağlı kalınmamış, görüşmeler doğal bir sohbet havasında yürütülmüştür. Diğer bir deyişle, görüşmeler boyunca sohbet dinamiği bozulmamış, anketteki soruları soran görüşmeci ankete cevapları not ederek ilerlemiştir

Sahadan veri toplayan dört kadın, ilçelere birlikte gitmiş ve her mahallede birer veya ikişer kişi olarak evleri ziyaret etmiştir. Her evin kapısını çalarak, araştırmalarının amacını belirttikten sonra hanedeki anketlere yanıt vermeye gönüllü olan kadınlarla görüşme gerçekleştirilmiştir. Veriler anonim olarak toplanmış, anketler görüşme yapan kişi tarafından doldurulmuştur. Anketin yanı sıra, görüşmeciler, görüşmelere dair genel izlenimlerini ayrıca not etmiş ve değerlendirme uzmanıyla paylaşmıştır.

Görüşmeler, görüşülen kadınların tercih ettiği dilde gerçekleştirilmiştir. Görüşülen kadınların neredeyse tamamının anadili Kurmanci Kürtçesidir ve saha ekibi hem Türkçe hem de Kurmanci Kürtçesi dillerinde görüşmeleri yapmıştır. Görüşmeci ekibin her iki dile hakimiyeti, görüşmeler sırasında güven ilişkisi kurulması açısından bir avantaj oluşturmuştur.

DİL	Görüşülen kişinin ana dili *	Görüşmenin yapıldığı dil**
Kurmanci Kürtçesi	%96	%31
Türkçe	%2	%72

*Katılımcıların yüzde 2'sinin anadili bilgisi bilinmemektedir.

** Katılımcıların %3'üyle yapılan görüşmelerde her iki dil de kullanılmıştır.

Görüşme ekibi aynı zamanda her görüşülen kişiye dair izlenimlerini aktarmış ayrıca her saha günü sonrası ilçeye dair izlenimlerini not etmişlerdir.

Bu rapordaki veriler aşağıdaki yöntemlerle elde edilmiştir:

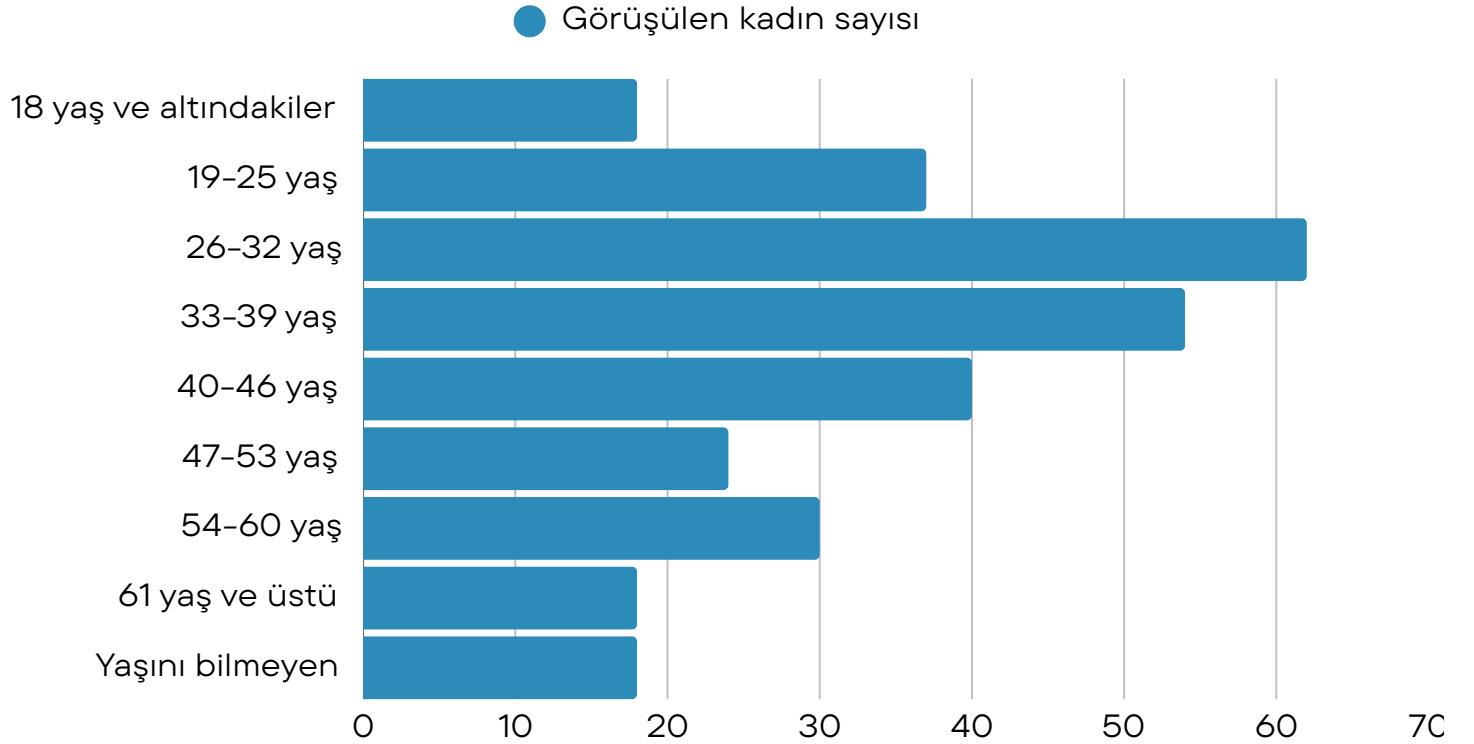
- Birebir görüşmelerle doldurulan anketler
- Saha izlenimleri notları
- Görüşme notları

Görüşülen kişiler

Saha çalışmasının hedef kitlesi Hakkari'nin dört ilçesinde yaşayan kadınlardır. Saha ekibi, hane ziyaretlerinde görüşmeye gönüllü tüm kadınlarla görüşmüştür. Görüşülen kadınların yaş grupları, medeni halleri, ekonomik durumları gibi demografik bilgiler aşağıda yer almaktadır. Ardından farklı alanlardaki ihtiyaçları, haklara ve hizmetlere erişimleri, tematik başlıklar altında analiz edilecektir.

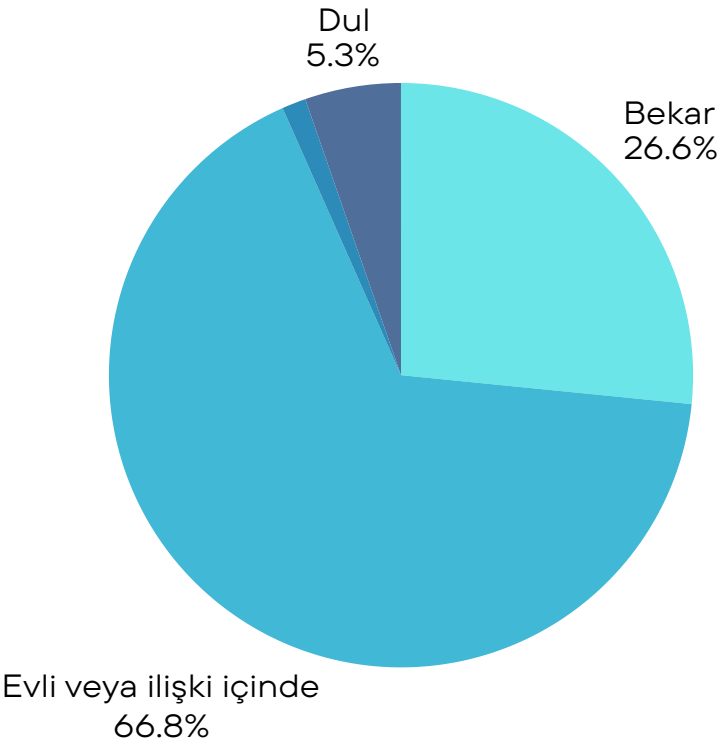
Görüşülen kadınların yaş dağılımları

Öncelikle kadınların yaş grupları aşağıdaki tabloda paylaşılmıştır. Görüşülen kadınların yaş grupları 6'lık dilimlerde verilmiştir. 18 yaş altı grup için yalnızca bir kız çocuğu 12 yaşındadır, onun dışında 17 kişi 16-18 yaş aralığındadır. Görüşülen 301 kişinin yaş ortalaması 37,4 olmuştur. 17 kişi ise yaşını bilmediğini ifade ettiği için ortalamaya dahil edilmemiştir.

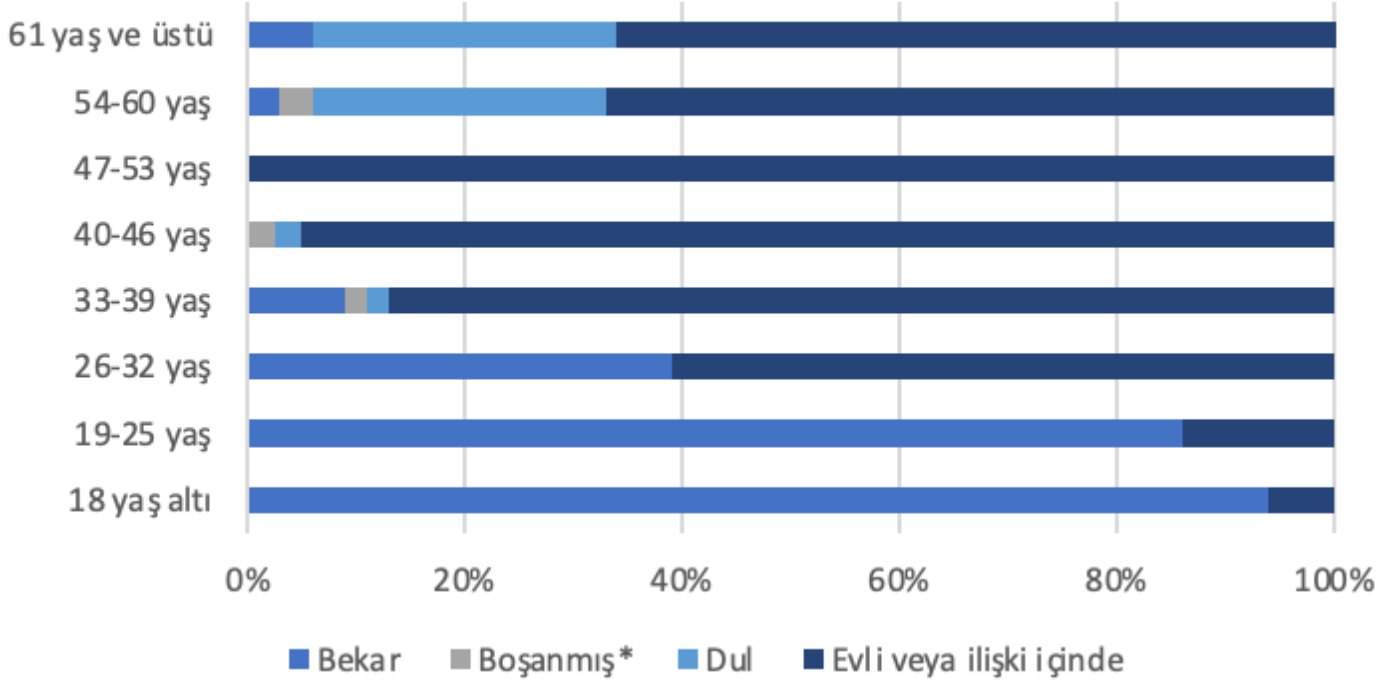
Görüşülen kadınların medeni durumları

Görüşülen kadınların üçte ikisi evli kadınlardan oluşmaktadır, geri kalanların çoğunluğu bekar, %5'i dul, %1 de boşanmıştır.

Medeni durum ile yaş aralıklarına bakıldığında, görüşülen kadınlar içinde 18 yaş ve altındaki grupta yalnızca bir kişi evlidir ve 16 yaşındadır. Bu kız çocuğu 13- 15 yaş aralığında kendi isteğiyle akraba evliliği yaptığını ifade etmiştir.

Medeni Hal - Yaş İlişkisi

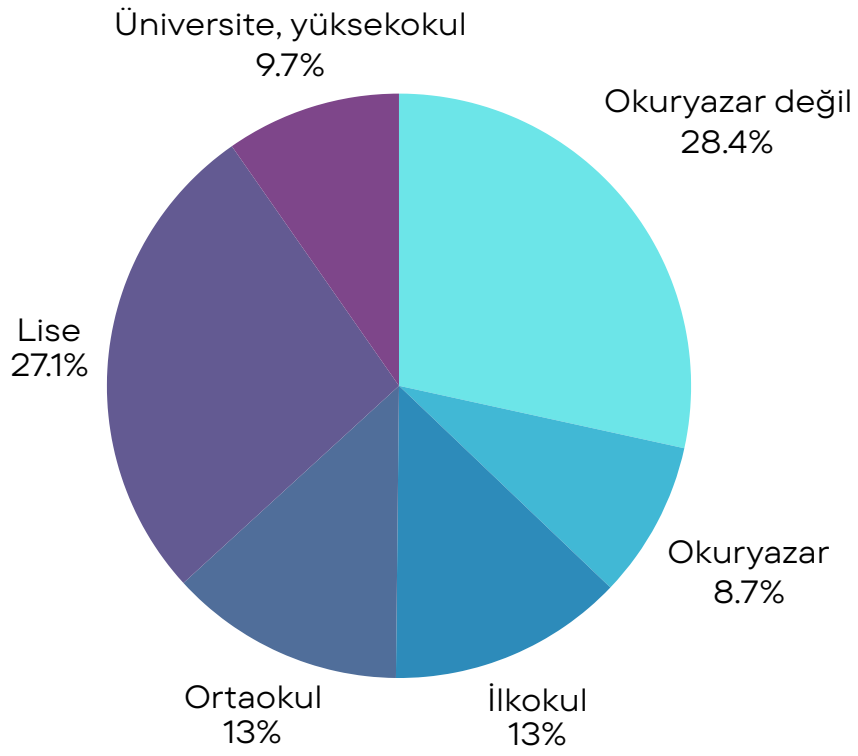

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı gibi, görüşülen kadınların çoğunluğunun evli olduğu, bekar grupların genç kadınları temsil ettiği görülmektedir. Saha araştırmasında çocuk yaşta evli olan yalnızca bir kişi vardır. Saha araştırmasına katılan bir kadın hariç evli veya ilişki içinde olan tüm kadınlar dini ve resmi nikahlı olduğunu ifade etmiştir. Diğer bir deyişle tüm evliliklerde dini nikah ve resmi nikah birlikte ifade edilmiştir. Ancak anketin ilerleyen sorularında ve hatta birçok görüşmelerin görüşmeci notlarında kadınların eşlerinin iki veya üç eşi olduğu anlaşılmış, bazı kadınlar kuma olarak gelin gittiğini belirtmiştir. Bu durumda bu kadınların resmi nikahlı olmama ihtimali yüksektir. Bu soruya yalnızca bir kişi ilişki içinde ancak nikahsız yaşadığını (kuma) belirtmiştir.

Boşanma oranı : TÜİK verilerine göre : 2024 senesinde kaba boşanma hızının en düşük olduğu il ise binde 0,45 ile Hakkari'dir.

Eğitim Düzeyi

Görüşülen kadınların eğitim seviyeleri ise farklılık göstermektedir. Okuryazar olmayanların oranı Türkiye ortalamasının çok üstündedir. TÜİK verilerine göre (Ulusal Eğitim İstatistikleri, 2023) Türkiye genelinde kadınların okur yazar olmama oranı %4 iken, bu saha araştırmasında oran %28,4'tür. Bu da bize görüşme yapılan sahanın okullaşma oranının çok düşük olduğunu göstermektedir. Okuryazar olmayaların yaşlarına baktığımızda yaş artışıyla okuryazarlık oranı arasında ters korelasyon olduğu yani yaş arttıkça okuma-yazma bilmeyenlerin sayısının arttığı görülmüştür. Bununla birlikte okuma yazma bilmeyenlerin neredeyse tamamının ana dilinin Kurmanci Kürtçesi olduğu da tespit edilmiştir.

Saha araştırmasının dört ayrı ilçesi içinde eğitim düzeyine baktığımız zaman Esendere ve Yüksekova'nın okullaşma oranlarının diğer iki ilçeye oranla daha düşük olduğu söylenebilir.

	Çukurca	Esendere	Şemdinli	Yüksekova
Okuryazar değil	30%	30%	22%	32%
Okuryazar	2%	16%	2%	16%
İlkokul	7%	14%	19%	12%
Ortaokul	10%	14%	14%	15%
Lise	33%	22%	36%	15%
Üniversite, yüksekokul	18%	4%	6%	9%

Sonraki bölümde anket verilerinden hareketle evliliklerin usulü, evlilikte mutluluk, erken yaşta evlilik, gebelik sürecinde ihtiyaç duyulan destek, istihdam ve beklentiler, mirastan

pay alma, şiddete maruz kalma veya tanık olma, göç deneyimi, şehir ve mahallede deneyimledikleri veya şahit oldukları eksiklikler ve ihtiyaçlar konularında elde edilen bulgular ve veri analizi yer alacaktır.

Bulgular ve Hak Analizi

Saha araştırmasının temel amacı, kadınların ihtiyaçlarını tespit etmek, kendi haklarına dair bilgi ve farkındalık seviyelerini anlamaya çalışmak ve bu veriler doğrultusunda kadınlar arası dayanışma ve örgütlenme ağları kurmaya destek vermektir. Bu kapsamda araştırmada evlilik, evlenme biçimi, mutluluk, aile içi şiddet, gebelik, çocuk sayısı, bakımı, gebelik dönemi gereksinimleri, çocuk bakımında ihtiyaçlar, ekonomik durum, eğitim, istihdam, ekonomik şiddet ve miras bölüşümü göç, yerel yönetimden alınan hizmetler, mahallede ulaştıkları ve ulaşamadıkları hizmetler, ihtiyaçlar ve gereksinimler gibi başlıklar öne çıkmıştır.

Evlilik- Evlenme Usulü- Mutluluk ve Şiddet

Saha araştırmasında, kadınların evliliklerinin usulü araştırılmış, usulle mutluluk, şiddet arasındaki ilişkiye bakılmış, ihtiyaçlar bu verilere dayanarak ortaya konmaya çalışılmıştır. Sahada ulaşılan 301 kadından 200 kadın (resmi ya da dini nikahla) evli, bir kadın da nikahsızdır ancak kuma olarak evlilik ilişkisi içinde olduğunu belirtmiştir. Bir kadın haricinde hepsi dini ve resmi nikahlı olduğunu ifade etse de, nitel verilerden hareketle bazılarının resmi nikahının olmaması kuvvetle muhtemeldir. Bu nedenle bundan sonra resmi veya dini nikahlı kadınlara evlilik ilişkisi içindeki kadınlar denilecektir.

Evlilik ilişkisi içindeki 201 kadına evlilik ilişkilerinin nasıl başladığı sorulmuştur. Boşanmış veya dul kadınlarla yapılan görüşmelerin çoğunda bu soru atlandığı için incelemeye yalnızca şu an evlilik ilişkisi içindekiler dahil edilmiştir. “Nasıl evlendiniz?” sorusuna verilen yanıtlar içinde görücü usulü cevabı verenlere isteyerek ve tanıyarak mı yoksa zorla ve istemeden mi evlendiği sorulmuştur. Aynı şekilde akraba evliliği yapanlarda istememe ve zorla evlilik olup olmadığı ayrıca sorulmuştur, berdel, kuma olup olmadığı da araştırılmıştır.

(Görücü usulü evlendim ama) Önceden tanıştım sevdim	31
(Görücü usulü evlendim ama) İstemiyordum aile büyükleri isteyince evlendim.	48
(İstemeyerek, zorla evlendim) Akraba evliliği	1
(İstemeyerek, zorla evlendim) Berdel	5
(İstemeyerek, zorla evlendim) Kuma	2
(Kendim tanıdım) İsteyerek evlendim	5
(Kendim tanıdım) Akrabamdı, tanıyordum, isteyerek evlendim	36
(Kendim tanıdım) Sosyal çevrede (okul, mahalle, vs.) tanıştım evlendim.	73

Yukarıdaki tabloyu zorla evlenme ve isteyerek evlenme altında iki ana gruba ayırdığımızda, evlilik ilişkisinde olan kadınların %72'sinin tanışarak evlendiği, %28'nin istemeyerek, zorla evlendiği görülmektedir. Bununla birlikte evlilik ilişkisi içinde olan kadınlara evliliklerinde kendilerini mutlu hissedip hissetmedikleri sorulduğunda %92'si mutlu olduğunu, %8'i ise mutsuz olduğunu ifade etmiştir.

Tüm cevaplarla karşılaştırmalı bir tablo yapıldığında evlilik usulüne göre evliliğinde mutlu ve mutsuz olanların oranı aşağıdaki gibi olmuştur. Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi bazı usüllerin sayısı çok az olsa da genel olarak daha önceden tanıyarak, isteyerek evlenenlerin mutluluk oranı, zorla evlenenlere göre daha yüksektir.

	Evliliğinde mutlu hissedenler	Evliliğinde mutsuz hissedenler
(Görücü usulü, severek) evlendim ama önceden tanıştım sevdim	93,55%	6,45%
(Görücü usulü, zorla)İstemiyordum aile büyükleri isteyince evlendim.	87,50%	12,50%
(İstemeyerek, zorla evlendim) Akraba evliliği	0,00%	100,00%
(İstemeyerek, zorla evlendim) Berdel	100,00%	0,00%
(İstemeyerek, zorla evlendim) Kuma	50,00%	50,00%
(Kendim tanıdım) , isteyerek evlendim	100,00%	0,00%
(Kendim tanıdım) Akrabamdı, tanıyordum, isteyerek evlendim	97,22%	2,78%
(Kendim tanıdım) Sosyal çevrede (okul, mahalle, vs) tanıştım evlendim.	94,44%	5,56%
TOPLAM	92,04%	7,96%

Bununla birlikte, kadınların saha görüşmelerinde, eşle olan ilişkiye dair soruları yanıtlarken, aynı ortamda eşleri, eşlerinin anne-babası varsa samimi cevaplar vermedikleri de görüşmeci tarafından gözlemlenmiştir. Görüşmecilerin izlenim notlarında bundan bahsedilmiştir. Bu nedenle mutsuzluk oranının çok daha yüksek olması muhtemeldir. Örneğin bir görüşmeci saha notunda yanlarında eşlerinin olduğu durumlarda bazı kadınların verdiği yanıtların baskı altında verildiğine dair bir anısını şu şekilde özetlemiştir.

Gittiğim bir evde kadın beni içeri alabilmek için eşinden izin aldı. İçeri alındıktan sonra eşine önce derneği tanıttım ardından başlattığımız proje hakkında bilgi verdim. Kocası: “Burada kadınların hiçbir şeye ihtiyacı yoktur. İstedikleri her şey biz tarafından karşılanır, eşim gereken cevabı verir şimdi” demesiyle kadının sorulara verdiği cevaplar eşinin istediği gibi gitti.
(Görüşmecisi notu)

Evlilik yaşı

Evlilik yaşına baktığımızda, görüşülen kadınların %23'ü 18 yaşından önce evlendiğini ifade etmiştir. 2021 yılı TÜİK Aile Yapısı Araştırmasında (TÜİK 2021) kadınlara ilk evlenme yaşları sorulmuştur. Bu saha araştırmasında olduğu gibi geriye dönük sorulan bu soruda, Türkiye genelinde kadınların 18 yaş altı evlenme oranı %24 olarak çıkmıştır. Her ne kadar elimizdeki saha araştırması Türkiye'nin yaş, sosyo-ekonomik düzey bazında bir temsiliyeti olmasa da Türkiye geneline yakın bir ortalamada erken yaşta evlenmiş kadınların yer aldığı söylenebilir.

İlk Evlilik Yaşı	Saha araştırmasında görüşülen evlilik ilişkisi içinde olan katılımcıların ilk evlilik yaşları
13-15 yaş	7,96%
16-17 yaş	15,42%
18 ve daha büyük	62,69%
Bilmiyorum / Hatırlamıyorum	13,93%
Toplam	100,00%

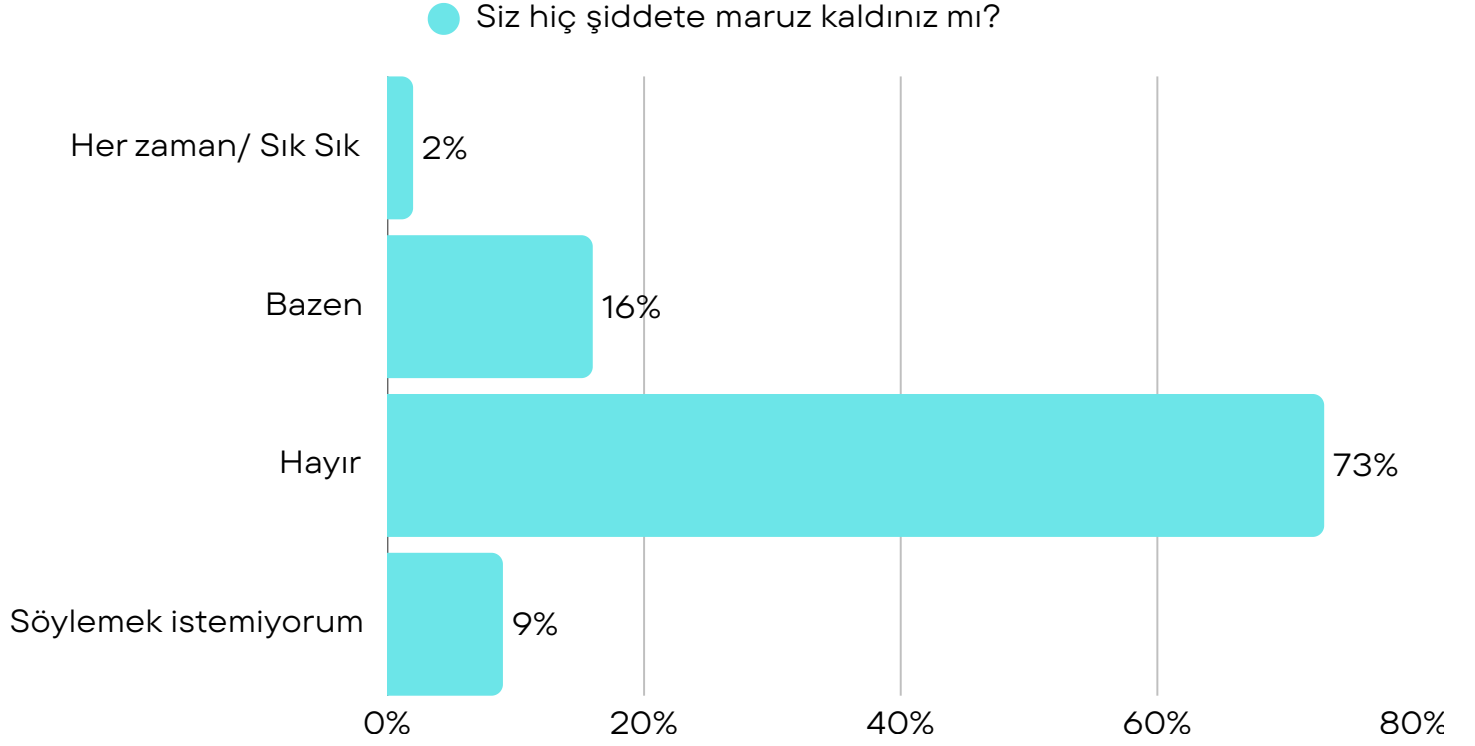
Şiddete maruz kalma ve yakın çevresinde şiddete tanık olma

Saha araştırmasının temel başlıklarından biri, kadınların fiziksel, psikolojik ve ekonomik şiddete uğrayıp uğramadıklarına dair bilgi edinmektir. Bu nedenle, görüşmelerin son bölümünde katılımcılara doğrudan şiddete maruz kalıp kalmadıkları sorulmuştur. Ayrıca, kendisi şiddete uğramadığını ifade eden kadınlara, yakın çevrelerinde şiddet mağduru tanıdıkları olup olmadığı da sorulmuştur.

Kadınlara farklı şiddet türlerini temsil eden davranışlara yönelik ifadeler sunulmuş ve her bir ifadeye ayrı ayrı yanıt vermeleri istenmiştir. Bu ifadeler, dernek ekibi tarafından bilimsel geçerliliği ve güvenilirliği kanıtlanmış standart bir ölçme aracı olan Kadına Yönelik Şiddet

Ölçeği gibi kaynaklardan alınmış veya esinlenilerek oluşturulmuştur. İfadeler sahadaki kadın profiline, anketin uzunluğuna göre düzenlenmiştir.

Öncelikle kadınların kendilerinin şiddete uğrama durumları sorulmuştur.

Saha araştırmasını yapan ekip şiddete dair soruları sormaya başlamadan önce görüşülen kişiyle bir güven ilişkisi kurmaya önem vermiştir. Görüşmecilerin bu güven ilişkisini sağlamak için anket öncesi de amaçlarını, niyetlerini açıkça belirtmiş olsa da, konunun hassasiyeti, zorluğu, ev içinde görüşmenin yapılmış olması, şiddeti uygulama ihtimali yüksek olanların evde bulunma riski nedeniyle, katılımcıların %9'u "söylemek istemiyorum" seçeneğine yönelmiş olabilir. Bununla birlikte, görüşme yapan saha ekibinin gözlemi, şiddetin çok daha yaygın olabileceği yönündedir. Bu gözlem kadınların çekinmelerine, her görüşmede özel alan olmamasından kaynaklı samimi cevap verememe ihtimaline ve hane içinde genç kadınların yaş almış kadınlarla ve erkeklerle diyaloglarına dayanmaktadır.

Görüşme yapan ekip, yukarıdaki soruya hayır cevabı vermesine rağmen ilgili ifadelerdeki şiddete maruz kalmaya "Bazen" cevabını veren 3 kişi olmuştur. Bu bize, kadınların şiddeti yalnızca fiziksel şiddet olarak algılamış olabileceğini, fiziksel şiddete maruz kalanların ise paylaşmaktan çekinebildiğini göstermiştir.

Bu soruya hayır diyenlere etraflarında, yakın tanıdığı kadınlarda şiddete maruz kalan tanıdığı olup olmadığı sorulmuştur. Anket oluşturulurken saha araştırma ekibi, bölgedeki kadınların kendi şiddete maruz kalma deneyimlerinden utanabilecekleri, ancak bir başkasının deneyimi üzerinden daha rahat konuşabileceklerini belirtmiştir. Sahada da bazı

kadınların “söylemek istemiyorum” yanıtları bu varsayımı desteklemiştir. O nedenle şiddete maruz kaldığını ifade edenlerin oranının daha yüksek olması yüksek bir olasılıktır. Bu riskin üstesinden gelmek için kadınlara yakın tanıdığı kadınlar arasında şiddete maruz kalanların olup olmadığı sorulmuş ve farklı şiddet türlerine örnek olan ifadelerin öznelere “yakından tanıdığım kadınlar” olarak değiştirilmiştir. Ayrıca ev ziyaretleri sırasında kadınların eşlerinin veya kayınvalide ve kayınpederlerinin de evde olduğu bazı durumlarda kadınların kendilerini rahat ifade edemediği görülmüştür. Görüşmecilerin görüşme sonrasında tuttuğu notlar incelendiğinde bazı görüşmelerde kadınların rahatça kendilerini ifade edemediğini gözlemledikleri anlaşılmıştır. Aşağıdaki ifadede olduğu gibi, bu durumdan üstesinden geldikleri durumlar olmuştur. Yine de bazı kadınların özellikle şiddete dair sorulara doğru cevaplar veremediklerini hatırlatmak gerekir.

Eşi evde olduğundan doğru cevaplar alamadım derneğimizi detaylıca anlattım, kocası şiddet üzerinde konuşurken çok durdu ondan sonra kadının verdiği cevaplardan memnun kalıp öyle salona geçti. Kocası salona geçtikten sonra şiddet konusundaki sorular tekrar sordum. (Görüşmeci notu)

ŞİDDETİN YAYGINLIĞI	Evet	Hayır
Siz hiç şiddete maruz kaldınız mı?	Bazen ve her zaman diyenlerin toplamı: %18 Söylemek istemiyorum diyenler %9	%73
Yakından tanıdığınız kadınlar şiddete maruz kalıyor mu?	%78	%22

!!! Yukarıda şiddete maruz kalmayan ancak çevresinde de şiddete maruz kalan kadın olmadığını ifade edenlerin oranı %58 idi. Ancak ifadeleri yanıtlamaya başladıklarında “hayır” cevabını verenlerin farklı şiddet türlerinde çevrelerinde şiddet gören kadınlar olduğu anlaşılmıştır. Yani her ne kadar bazı kadınlar çevrenizde şiddete uğrayan kadınlar var mı? sorusuna “hayır” cevabı vermiş olsalar da ilerleyen ifadelere verdikleri cevaplardan %20,5 daha fazla oranda çevrelerindeki kadınların şiddete maruz kaldıklarını ifade etmişleridir. Bu bize, kadınlara genel bir ifadeyle şiddete ilişkin soru sorduğumuzda hayır dediklerini ancak fiziksel, cinsel, sözlü ve ekonomik şiddete dair örnek davranışları ifade ederek sorduğumuzda o durumla yaşadıkları veya tanık olduklarıyla ilişki kurabildiklerini göstermektedir.

Şiddete maruz kalan kadınların ve maruz kalmadığını belirtip yakın çevresindeki kadınların şiddete maruz kalma düzeyini değerlendirenlerin yanıtları aşağıda verilmiştir. Şiddete uğradığını ifade eden 53 kadından 8'i bekar olduğu için 47 kişi eşle ilişkili soruları yanıtlamıştır. Yakın çevresinde şiddete maruz kalan kadınlara dair soru öbeğini ise 225 civarında kadın yanıtlamıştır. İki gruptaki kadınlar kendi içinde yüzdelik dilimle detaylı tablo Ekler bölümünde paylaşılmıştır.

Aşağıdaki tabloda, ankette farklı şiddet türlerine örnek olabilecek kendi eşlerinin veya tanık olduğu eşlere dair soruları yanıtlayan 280'e yakın kadınların cevapların ortalaması yüzdelik oran olarak paylaşılmıştır. 4 ilçedeki kadınların maruz kaldığı veya şahit olduğu şiddet durumlarına dair genel resmi gösteren bir tablodur.

FARKLI ŞİDDET TÜRLERİNE MARUZ KALMAYA İLİŞKİN İFADELER	Hiçbir zaman	Bazen	Her zaman
Eşi tarafından fiziksel şiddete maruz kalma sıklığı veya yakından tanıdığı kadınların eşleri tarafından fiziksel şiddet görme sıklığı	54%	38%	9%
Eşinin dışarı yalnız çıkmasına veya yakından tanıdığı kadınların eşlerinin yalnız dışarı çıkmasına izin verme durumu	43%	50%	7%
Eşinin çalışmasına veya yakından tanıdığı kadınların eşlerinin çalışmasına izin verme durumu	47%	45%	8%
Çalıştığında eşinin veya yakından tanıdığı kadınların eşlerinin kazanca el koyma durumu	77%	18%	5%
Eşinin veya yakından tanıdığı kadının eşinin kaba söz veya küfür etme durumu	26%	59%	14%
Eşinin veya yakından tanıdığı kadının eşinin, kadın / kendi istemese de cinsel isteğini zorla yerine getirmesi	78%	16%	6%

Yukarıdaki tablodan görülebildiği kadarıyla neredeyse her 4 kadından 3'ü, eşleri tarafından kaba söz ve küfüre maruz kalmaktadır. Kadınların %59'u bazen , %14'ü ise her zaman kaba söz ve küfüre maruz kaldığını veya maruz kalan tanıdığı olduğunu ifade etmiştir. Soruyu cevaplayan kadınların neredeyse yarısı ise ya eşleri tarafından doğrudan ya da tanıdığı kadınlar eşleri tarafından fiziksel şiddete maruz kaldığını söylemiştir.

Kadınların yarısından fazlasının özgürlüğüne müdahale edildiği, sosyal ve ekonomik hayata katılımlarında eşleri tarafından şiddet -baskı gördüğü görülmüştür. Bununla birlikte kazancına el koyma eylemine maruz kalan kadınların oranı diğer şiddet türlerinde gördüğümüz orandan daha düşük kalmıştır. Bu oran %23'tür (%18'i "bazen", %5 ise "her zaman" ekonomik kazançlarına eşlerince el konulduğunu belirtmiştir). Cinsel şiddete eşleri tarafından "bazen" maruz kalan kadınların oranı %16 olmuştur, %6 ise "her zaman" cinsel şiddete maruz kaldığını ifade etmiştir. Bu oran ise çok kaygı vericidir ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin en az konuşulan meselesidir.

Her zaman şiddete maruz kaldığını ifade eden kadınların arasında dul ve boşanmış kadınlar da vardır. Saha araştırma ekibi bu kadınların bir çoğunun yaşadıkları şiddeti daha rahat bir şekilde ifade edebildiklerini gözlemlemiştir, bunun nedenleri arasında şiddet tehdidinin ortadan kalkmış olması veya şiddet durumuyla yüzleşmenin gerçekleşmiş olması olabilir.

Şiddete maruz kalan kadınlara şiddeti kimlerden gördükleri , veya tanıdıkları kadınların kimlerden şiddet gördükleri sorulmuştur. Bu soruya tüm kadınlar yanıt vermiş ve %94'ü kocaları tarafından şiddet gördüğünü ifade etmiştir. Sonrasında en yoğun grup %9'luk oranla kadınların babaları olmuştur.

Kadınlar kimler tarafından şiddet görüyor ?	
Kocas	%94
Babası	%8
Erkek arkadaşı, sevgilisi	%7
Akraba, komşu, tanımadığı biri, kayınvalide ve kayınpeder, kuması, iş arkadaşı	%14

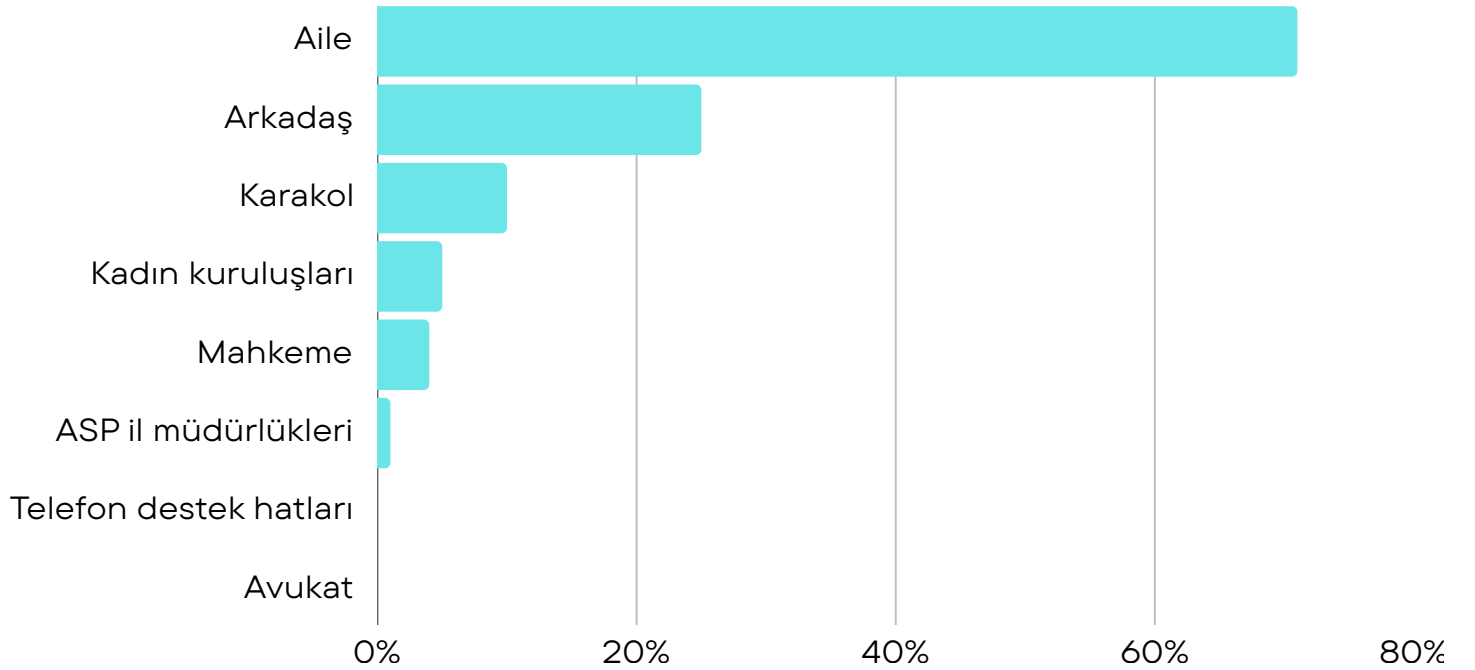
Görüşmeciler notlarında ve açık uçlu çeşitli soruların yanıtlarında kadınlar eşlerinin ailelerinde psikolojik şiddet gördüklerini ifade etmişlerdir. Hatta bazıları evlerini ayırdıktan veya taşındıktan sonra, eşlerinin ailelerinden uzaklaşabildiğini ve bu şiddetin sona erdiğini ifade etmişlerdir. Görüşme sırasında kayınvalidesi orada olan kadınların bazıları da fırsat bulabildiklerinde kayınvalide ve kayınpeder şiddetinden bahsedebilmişlerdir.

Kadınlar şiddetten kurtulmak için neler yapıyor? Nereden veya kimlerden yardım istiyor?

Ankette şiddete maruz kalan kadınlara destek talep edip etmedikleri, varsa başvurdukları veya sorunlarını paylaştıkları kişi kurumlar sorulmuştur. Bu grup içindeki kadınların yani toplam şiddete maruz kalmış 53 kadının üçte biri ailesine , dokuzda biri ise arkadaşına bahsettiğini ifade etmiştir. Yalnızca bir kadın karakola, iki kadın mahkemeye başvurduğunu belirtmiştir.

Şiddete maruz kalmadığını ifade eden ama yakın çevresindeki kadınlar içinde şiddete maruz kalan tanıdığı olan kadınlara da aynı soru sorulmuştur. Tanıdıkları kadınların şiddet karşısında kimlerden destek istedikleriyle ilgili soruya verilen yanıt içinde en çok yanıt aileye başvurmak olmuştur. Kadınların avukata ve telefon destek hatlarına başvurmadığı veya şiddete maruz kalan yakınlarının başvurduğu ile ilgili bilgisi olmadığı görülmüştür. Aşağıdaki tabloda her iki gruptaki kadınların destek istedikleri veya destek istediklerini bildikleri kişi ve kurumların toplam ortalaması verilmiştir.

Şiddete maruz kalan veya maruz kalan yakınlarının şiddet karşısında destek olabilecek kişi ve kurumlardan destek isteme oranı

Destek almayan, başvuru yapmayan kadınlar neden başvurmuyor?

Şiddete maruz kalan ama kimseden destek talep etmeyen ve kamu kurumlarına başvuru yapmayan kadınlara neden başvuru yapmadıkları sorulmuştur. Şiddete maruz kaldığını ifade etmiş kadınların üçte ikisine yakını başvuru yapmamıştır ve bu kadınlara neden destek talep etmedikleri sorulduğunda, en yüksek cevap “**korktukları için**” olmuştur.

Şiddet görüp başvuru yapmayan her 10 kadından 8'i korktuğunu, yarısı ise şiddete razı olduklarını belirtmiştir. Mevcut mekanizmalara güvensizlik, aile onuru için susmak, utanç ise diğer nedenlerin başında gelmektedir.

Aile baskının kadınları mücadele etmekten alıkoymasına bir örnek aşağıdaki görüşmecinin notunda yer almaktadır:

Yüksekova'nın genelinde aşiret kavgaları yaşandığını ve mahallerinde kadına şiddet fazla olduğunu belirtirken kaynanası ona karşı çıktı, karşı çıkmasına rağmen konuşmasına devam etti ve şiddet her an her yerde ve her iki cinsiyette de yaşanabiliyor deyip bitirdi. (Görüşmeci notu)

İlçeler bazında şiddetin yaygınlığı

Saha araştırması dört ana ilçede gerçekleşmiştir, şiddetin yaygınlığına ilçe bazında baktığımızda Yüksekova'da yaşayan kadınların çok daha şiddete maruz kaldığı görülmektedir. Bu veriyi saha veri toplama ekibinin ev ziyaretleri sırasında yaptıkları gözlemler de desteklemektedir. Eğitim düzeyi hatırlanacak olursa, Yüksekova ve Esendere'nin daha düşük okullaşma oranını sahip olmaları şiddeti ve şiddetle mücadelede destek mekanizmalarına erişimi kısıtlamış olabileceği söylenebilir.

	Çukurca	Esendere	Şemdinli	Yüksekova
Kendi şiddete maruz kalan ve şiddete maruz kalan yakından tanıdığı kadın olan	73%	78%	73%	94%

Yüksekova'ya dair saha gözlem raporunda bir görüşmeci, Yüksekova'daki şiddetin yaygınlığına dair şu notu almıştır:

Şiddet konusuna gelince genel olarak kadınlar bunu ankete dökmeyi istemediler. Onlardan kişisel verilerini hiçbir şekilde istemediğimi sadece bu konuda net cevaplar istediğimi belirtmememe rağmen: Derdimiz bu değil, biz memleketimizin itibarını düşünüyoruz, diğer şehirler gibi şiddet şehri olarak manşete düşmesini istemiyoruz” gibi cümleler sarfettiler. Güngör mahallesinde bir kadın: “Yüksekova kadını şiddet görmeden ölür mü hiç” sözünü söylerken gözleri dolmuştu.

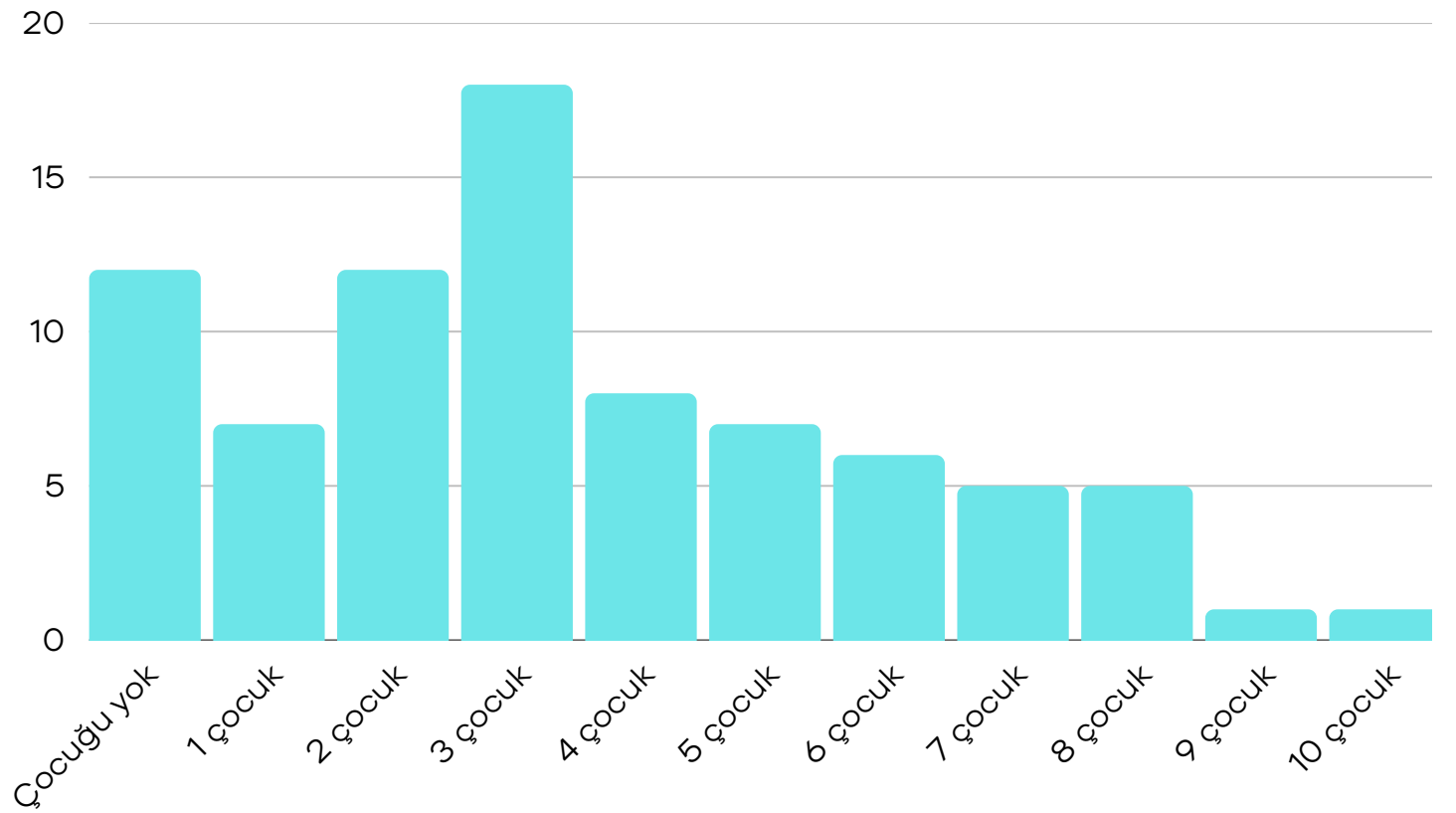
Sonuç: Bu başlık altında dört ilçede ulaşılan kadınların evlilik yaşı, evlilik usulü, evliliğin gerçekleşme usulü, kadınların kendini mutlu hissetmesi ve şiddete maruz kalma düzeyleri

incelenmiştir. Birçok veriye çaprazlama bakılmış, verilerden hareketle çıkarımlar yapılmıştır. En çok dikkat çeken durum kadınların şiddete maruz kalma düzeylerinin yüksekliği olmuştur. Saha araştırma ekibinin, Yüksekvalı olması, görüşülen kadınların anadiline hakim olmaları, kadın olmaları gibi birçok ortak özelliğe sahip olmaları, ev ziyaretlerinde önce sohbetle samimi ve güven üzerine bir iletişim kurma çabaları, kadınların hassas ve mahrem konularda paylaşım yapmalarına yardımcı olmuştur. Ancak yine de bazı kadınlar şiddetle ilgili konularda paylaşım yapmaktan çekindikleri saha ekibinin dikkatini çekmiştir. Ev ziyaretlerinde hane halkından eşlerin veya aile büyüklerinin evde olması da çekinme nedenlerinden biri olmuştur. Dolayısıyla raporda yer alan oranlardan çok daha yüksek bir oranda şiddete maruz kalınmış olması yüksek ihtimal olarak değerlendirilmiştir. Şiddetle mücadelede, kadınların korkması, mekanizmalara güvenin azalması, utanç ve ailenin onuru gibi konularda çalışmalar yapılması, kadınların desteklenmesi, erkeklerin bilinçlenmesi ve şiddeti besleyen toplumsal cinsiyet rolleri konusunda toplumun genelinde farkındalığın artırılması önerilir.

Gebelik- Çocuk - Çocuk Bakımı- İhtiyaçlar

Araştırma ekibi, bölgede yaşayan ve çocuk sahibi olan kadınların ihtiyaçlarını tespit edebilmek için çeşitli sorular sormuştur. Bunların başında çocuk sahibi olan kadınların sayısı, ortalama çocuk sayısı, gebelik sürecinde karşılaştıkları sorunlar ve ihtiyaçlar, gebelik ve çocuk bakımında sahip oldukları destek mekanizmalarının durumu gelmektedir.

Saha araştırmasında elde edilen verilere göre, ulaşılan 301 kadının %71'inin çocuğu vardır. Çocuğu olmayan kadınların çoğunluğu bekardır, yalnızca %4'ü evli kadınlardan oluşmaktadır. Sahada bekar olup da çocuk sahibi olan kadın yoktur. Aşağıda evli olanlar arasında çocuk sayısı paylaşılmıştır.

Sahada ulaşılan kadınların ortalama çocuk sayısı 4 olmuştur. En yoğun üç çocuk sahibi olan kadın sayısıdır. Bu sayılar bize, evli kadınlarda çocuk sayısının yüksek olduğu bir sahaya karşı karşıya olduğumuzu göstermektedir. Bu nedenle bu başlığın altında çocuk sahibi kadınların ihtiyaçlarına değinilecektir.

Hakkâri genç bir nüfus yapısına sahiptir. TÜİK verilerine göre 2023 nüfusun %47,7'si 25 yaşın altındadır. Çocuk sahibi olan kadınların ilçelere oranına baktığımızda, Esendere ve Yüksekova sahasında ulaşılan kadınların diğer iki ilçeye oranla doğurduğu çocuk sayısı oranı yüksektir. Bu veriler, kadınlara yönelik ilçe bazlı yapılacak çalışmalarda önemli

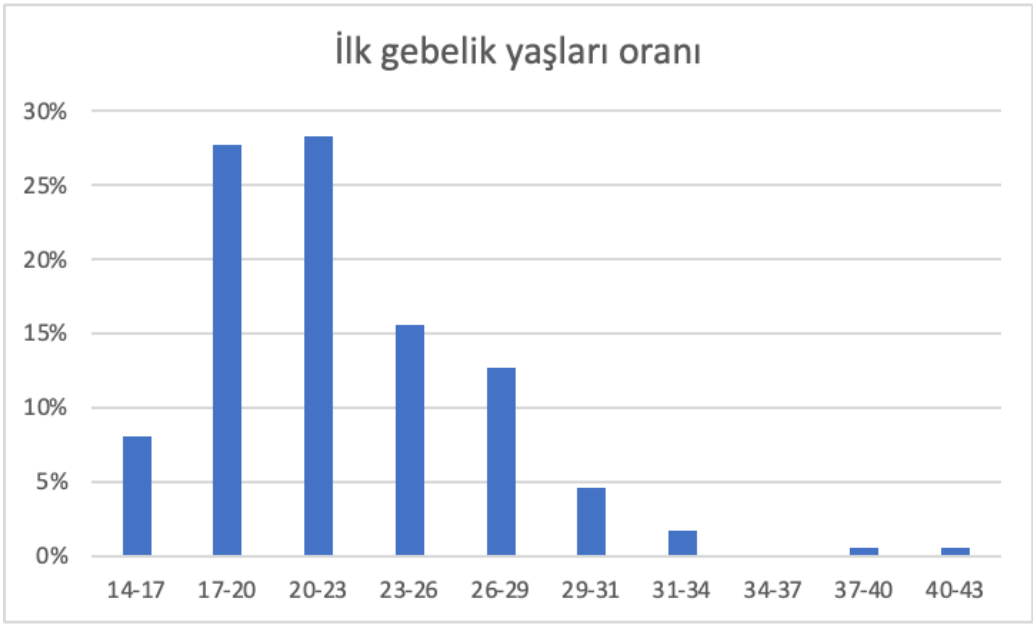
olacaktır. Örneğin, Esendere ve Yüksekova’da çocuklu kadınların ihtiyaçlarını daha çok dikkate almak gerekir.

Çocuk sahibi olan kadınların ilçe bazında oranları	
Çukurca	55%
Esendere	84%
Şemdinli	60%
Yüksekova	85%

Kadın sağlığı açısından ilk gebelik yaşı önemlidir, bu nedenle görüşülen kadınlara ilk gebe kaldıkları yaş sorulmuştur. Burada hem fiziksel hem de psikolojik yaşadıkları zorluklar ve destek mekanizmaları anlaşılmaya çalışılmıştır.

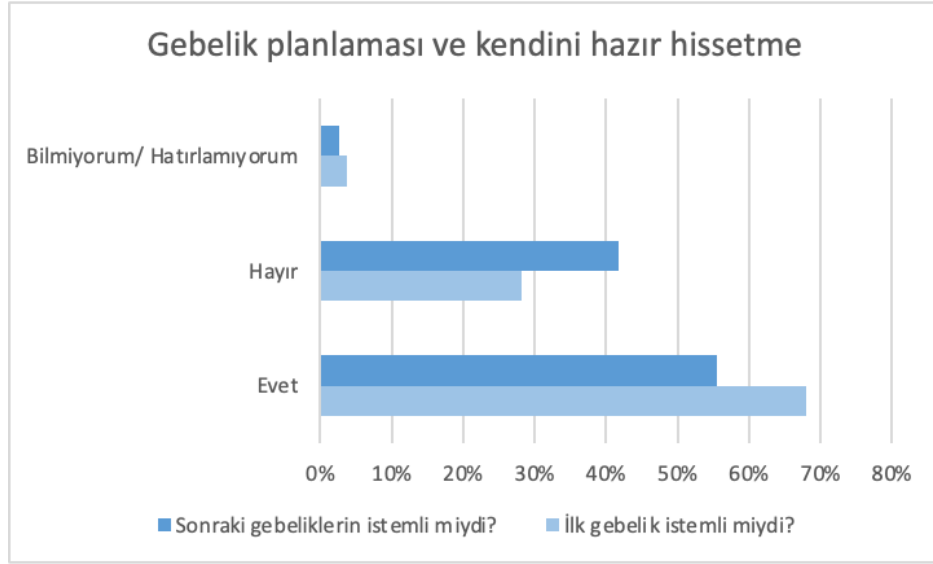
Çocuk sahibi olan (210 kadın) kadınların %18'i gebe kaldıkları yaşı hatırlamadıklarını ifade etmişlerdir. Bu kadınların bir kısmı kendi yaşlarını da bilmediğini söyleyen, geri kalanı da ya çok çocuk sahibi olan 40 yaş üstü kadınlar ya da 60 yaş üstü kadınlardır. Bu durum, kadınların kendi bedenleriyle ve sağlıklarıyla ilgili önemli bir dönemi içeren gebelikte bilgi ve farkındalık eksikliğinin bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

İlk gebelik yaşını hatırlayan kadınlara baktığımızda, 14-17 yaşında gebe kalanların oranının %8 olduğu görülmüştür. En çok %28 oranıyla 20-23 yaş aralığında ilk gebelik görülürken, 17-20 yaş aralığı da az bir farkla onu takip etmiştir.

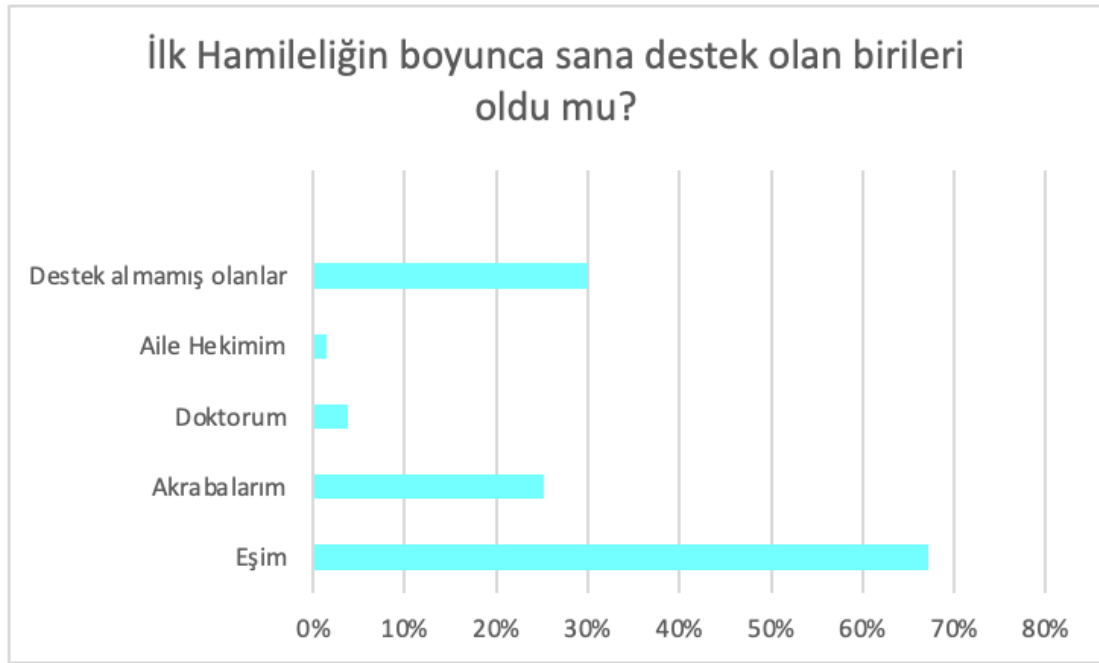

Kadınların ilk gebeliklerinin planlı olup olmadığı da sorulmuştur, bu sorudaki amaç kadınların hem bedenlerini hem hayatlarını etkileyecek çocuk sahibi olmanın istemli bir şekilde olup olmadığını anlamaktır. Özellikle ilk gebeliğin, daha önce yaşanmamış olması, bir çok bilinmeyenle karşı karşıya kalabilecek kadınların bu duruma hazırlıklı olup olmadığını bilmek, kadınların gebelik sürecinde onları desteklemek için hizmet ihtiyacı olup olmadığını ortaya çıkaracaktır. Bir sonraki soruda kadınların ilk gebelik boyunca destek alıp almadığı sorulmuştur.

Çocuk sahibi kadınlara “İlk gebeliğin planlı mıydı? İstemli miydi? Kendini hazır hissediyor muydun?” soruları sorulmuştur. Bu sorulara tek bir yanıt beklenmiştir. Aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi kadınların planlı gebelik yaşamama oranı gebelik arttıkça yükselmektedir. Kadınların %28i ilk gebeliğinde kendini hazır hissetmezken, sonraki gebeliklerinde bu oran %42'ye yükselmiştir. Bu durum kadınların kendi bedenleri ve yaşamları üzerindeki haklarının ihlal edildiğine dair güçlü bir gösterge olarak kabul edilebilir.

Kadınlara ilk gebelik süresince kimlerden destek aldığı sorulmuştur, destek mekanizmalarına baktığımızda, kadınların yalnız kaldığı, tıbbi destekten mahrum kalarak ilk gebeliklerini gerçekleştirdikleri anlaşılmaktadır. İlçe bazında baktığımızda ilk gebelikte istemli gebelik oranı Çukurca'da %72 ile daha yüksekken, bunu %71 ile Yüksekova, %64 ile Şemdinli ve %62 ile Esendere takip etmiştir. Aynı sıralama sonraki gebeliklerin istemli olup olmadığı ile ilgili soruların yanıtlarında da görülmüştür.

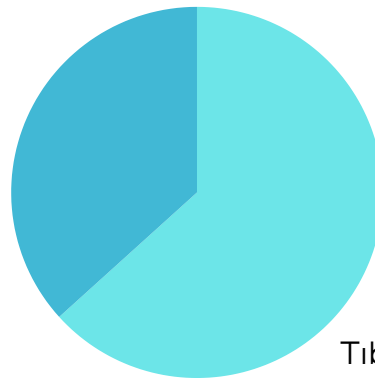

Yukarıdaki veriler günümüze dair veri vermemiş olsa da bölgede kadınların nasıl bir gebelik hafızasına sahip olduğunu, bu süreçteki yalnızlıklarını göstermektedir. Kadınların deneyimlerinde, hafızalarında doktor ve aile hekiminden süreçte neredeyse yok denecek kadar az destek görmüşlerdir. Görüşmelerde ayrıca yakın zamanda gebe kalanlara da ek sorular sorulmuştur. Bu soruların başında yakın zamanda gebe kalanların veya görüşme sırasında gebe olanların tıbbi destek görüp görmediği, gebeliğe dair nelere ihtiyaç duyduğu sorulmuştur. Alınan cevaplar bize, güncel olarak kadınların gebelikle ilişkili yoksunluklarını ve ihtiyaçlarını göstermiştir.

Aşağıdaki grafikte yakın zamanda gebe olan kadınların (188 kadın) tıbbi desteğe erişimlerine dair beyanları yer almaktadır.

● Tıbbi destek aldığını ifade edenler ● Tıbbi destek almadığını ifade edenler

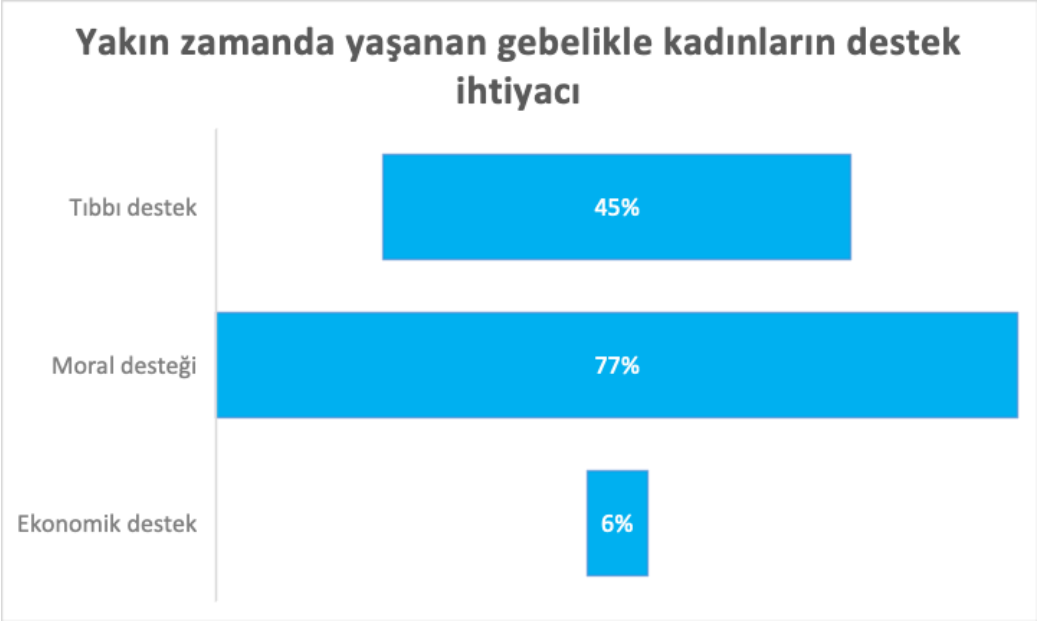
Tıbbi destek almadığını ifade edenler
36.7%

Tıbbi destek aldığını ifade edenler
63.3%

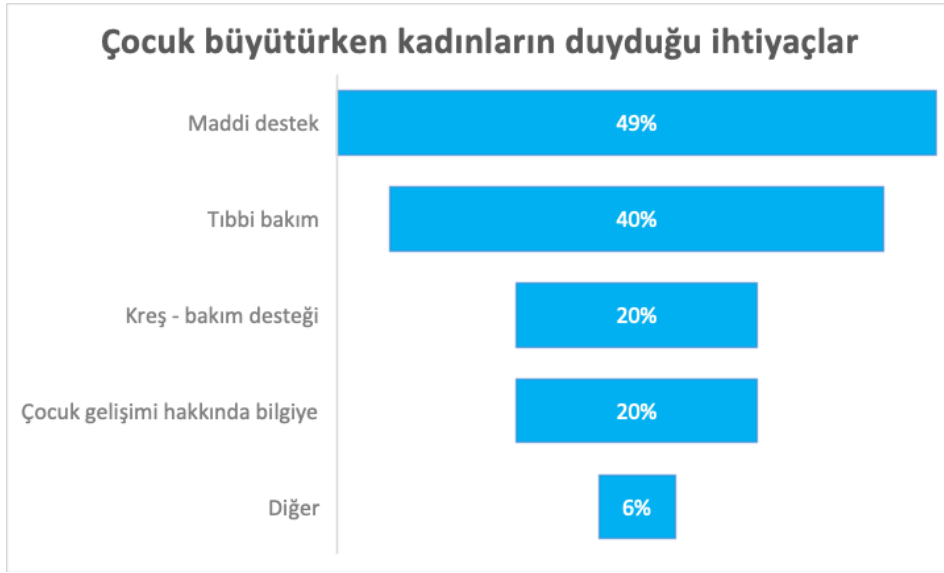
Gebelik takibi Sağlık Bakanlığı’nca çok önem verilen bir konu olmasına rağmen, Hakkari’de ASM’nin yetersiz kaldığı söylenebilir.

Kadınlara yakın zamanda gerçekleşen gebeliklerinde en çok neye ihtiyaç duydukları sorulmuştur. Çok yüksek oranda moral desteğine ihtiyaç duydukları görülmüştür. Tıbbi destek ihtiyacı moral desteğinden sonra gelmektedir. Bu durum bize, kadınlar arası dayanışmanın önemini, psikolojik desteğin, iletişimin, diyalogun kritik role sahip olduğunu göstermektedir. Kadınların yalnızca %6’sı diğer diyerek ayrıca ekonomik desteğe de ihtiyaç duyduklarını belirtmiştir.

Çocuk bakımında ortaya çıkan ihtiyaçlar

Çocuk sahibi olan kadınlara çocuk büyütürken en çok nelere ihtiyaç duydukları sorulmuş belirli seçenekler verilmiş, ayrıca diğer seçeneği de eklenmiştir. Buna göre çocuk bakımında kadınların en çok maddi desteğe, ardından da tıbbi bakım desteğine ihtiyaç duydukları görülmüştür.

Diğer seçeneğinde kadınların gebelik sürecinde sıklıkla seçtikleri seçenek burada kendi ifadelerinde yer bulmuş, çoğunlukla moral desteğinden bahsetmişlerdir. Üç kadın ise, yalnız, başka bir evde büyütme istediklerini ifade etmişlerdir. Hane içindeki oda sayısı ve yaşayan sayısının çok olduğu evlerde çocuk büyütmenin zorluğu, eş desteğinin azlığı bu ihtiyaçların doğmasına neden olmuş olabilir çünkü bu üç kadın 4 odalı bir evde 8 kişi yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Sonuç: Kadınların gebelik süreçlerinde destek mekanizmalarının azlığı dikkat çekmiştir. Kalabalık ailelerin olduğu hanelerde dahi kadınlar moral desteği ihtiyacından bahsetmişlerdir. Gebelik izleminin yetersiz kaldığı anlaşılmıştır. Sonraki bölümlerde de sıklıkla dile getirilen sağlık hizmetlerine erişimde zorluk, gebe kadınları da olumsuz etkilemektedir. Çocuk bakımı konusunda desteklerin azlığı, sonraki bölümlerde dile getirilen çocuklar için oyun alanlarının, sosyal alanların yoksunluğu, dış alanda çocuğun az vakit geçirmesi, spor faaliyetlerinin azlığı çocuk gelişimini olumsuz etkileyen faktörlerdir. Annelerin çocuk bakımında yalnızlaşması ve bahsi geçen hizmetlere erişememe nedeniyle acil olarak sivil toplumla işbirliği içinde merkezi ve yerel yönetimin çok çeşitli çalışmalar yapması önerilir.

Ekonomik durum– Eğitim– İstihdam– Ekonomik Şiddet– Miras

Saha araştırmasının gerçekleştirildiği Hakkari ve onun dört ilçesinin ekonomik durumu Türkiye geneliyle karşılaştırıldığında alt sıralardadır. 2017 yılı Sosyo–Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması'na (SEGE-2017) göre Hakkâri ili Türkiye'de 81 il arasında 78. sırada yer almaktadır. (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2019). Doğu Anadolu Kalkınma Ajansının (2024) Hakkari ile ilgili hazırladığı rapora göre ilçeler arasında da gelişmişlik farkı vardır. Raporda “Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan “İlçelerin Sosyo–Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması”nda (SEGE 2022), 56 değişken kullanılarak Türkiye'de bulunan toplam 973 ilçenin göreceli sıralamaları ve kademeleri belirlenmiştir. Buna göre Hakkâri'nin sosyo–ekonomik gelişmişlik sıralaması en iyi olan ilçesi Merkez ilçesidir. 973 ilçe arasında 366. sırada olan Merkez ilçesinden sonra Çukurca 542. ve Yüksekova 613. sıralarda yer almıştır. İlçeler içerisinde en son sırada Şemdinli (746) ve Derecik (946) gelmektedir (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022). Bu veriler ilçeler arasında (bölge içi) önemli sosyoekonomik gelişmişlik farkının olduğunu göstermektedir. ” denilmiştir.

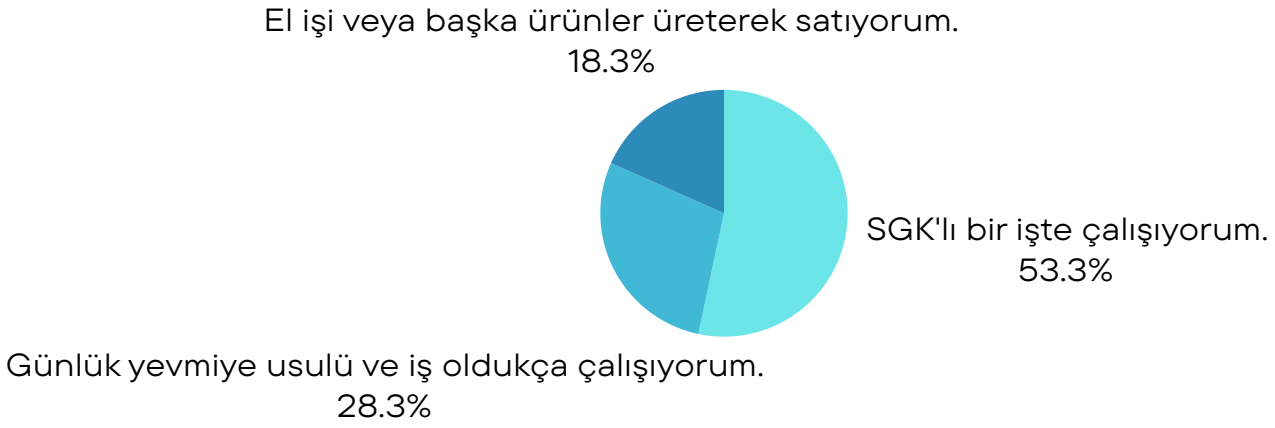
Sosyo–ekonomik durum hakkında fikir veren bir başka veri de hanedeki kişi sayısıdır. Ortalama hane halkı büyüklüğü 4,5 olup Türkiye ortalaması olan 3,1'in üzerindedir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2024a). Saha araştırmasına konu olan dört ilçede de, görüşülen kadınların hane halkı ortalaması 5,4'tür ve evlerindeki oda sayısı ortalaması da 3,5'tir. Bu bize, görüşülen kadınların yaşadıkları hanelerin Hakkari ortalamasından da kalabalık olduğunu göstermektedir.

Kadınların ekonomik faaliyetleri

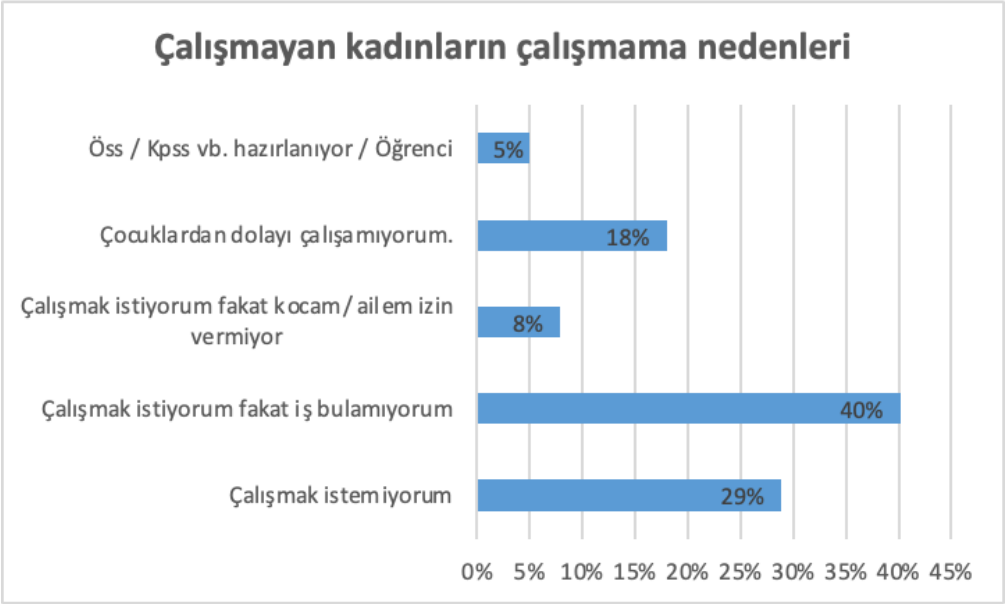
Kadınlara ankette ev işleri dışında gelir getiren bir faaliyetleri olup olmadığı sorulmuştur. Sahada görüşülen kadınların yalnızca %21'i bu soruya “evet” yanıtını vermiştir. İlçe bazında baktığımızda da en yüksek Çukurca ilçesindeki kadınların %30'unun , en düşük de Esendere'deki kadınların %8'inin gelir getiren faaliyetleri olduğu görülmüştür.

Ev işleri dışında gelir getiren faaliyeti olan kadınların ilçe bazında oranı	
Çukurca	30%
Esendere	8%
Şemdinli	19%
Yüksekova	22%

Çalışan 60 kadının yarısı SGK'lı bir işte çalıştığını, geri kalan yarısından biraz fazlası günlük yevmiye usulü çalıştığını, geri kalanı da el işi vb. ürünler satarak gelir elde ettiğini belirtmiştir.

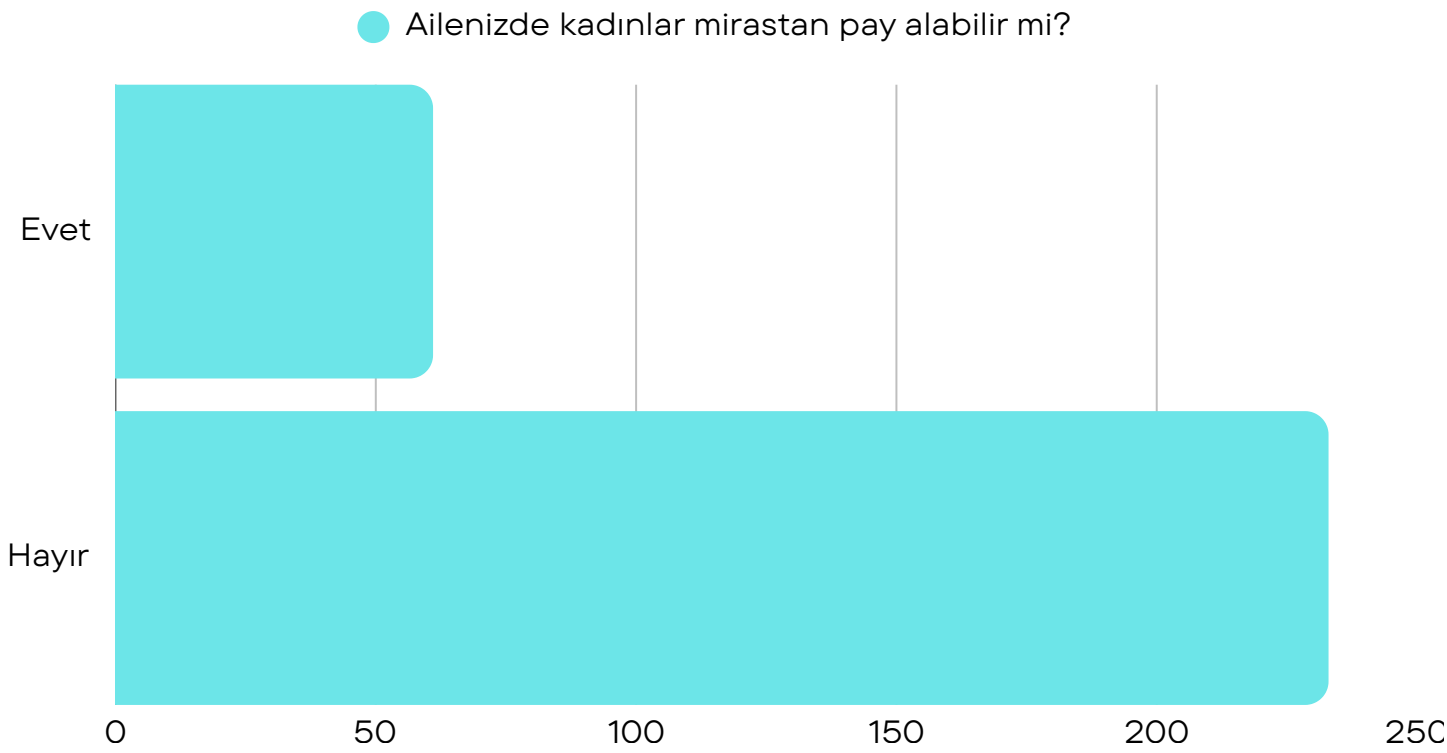
Çalışmayan kadınlara neden çalışmadıkları sorulmuştur ve soruda kadınlara yalnızca bir cevap verme şansı tanınmıştır. Anket sonuçlarına göre çalışmayan kadınların %40'nın çalışmak istediği ama iş bulamadığı için çalışmadığı görülmüştür. Bu durum bölgenin ekonomik durumundan kaynaklanmakta olabilir. Bununla birlikte, çalışmak istemeyen kadınların yanı sıra, çalışmasına engel olan aile de ankette yanıtlanan cevaplardan biridir.

Kadınlara hanenin aylık ortalama geliri de sorulmuştur. Hiç geliri olmadığını ifade eden olduğu gibi, 3-10bin arasında geliri olduğunu beyan eden kadınlar da olmuştur (54 kadın).

Düzenli geliri olmadığını, haneye giren bilmediğini söyleyenlerin yanı sıra 90bin üstünde geliri olduğunu beyan edenler de (8 kadın) olmuştur. Bu veriler çok düzensizdir, kadınların çoğunun çalışmaması, yukarıda incelendiği gibi önemli bir oranda kadının ekonomik şiddet görmesi, okur yazar olmayanların oranının yüksek olması gibi nedenler, eve giren geliri tam olarak bilememelerine yol açmış olabilir. Bu nedenle SEGE araştırma verilerini kabul ederek ilerlemek daha doğru olacaktır.

Son olarak kadınlara ailenizde kadınların mirastan pay alıp alamadığı ve alabiliyorlarsa bunu hangi kurallara göre alabildikleri sorulmuştur. Bölgede yaygın olarak uygulanan törelerin kadınların gönüllü veya zorla kendi miras paylarından vaz geçmelerine neden olmaktadır. Bu da bir başka ekonomik eşitsizliğe neden olmaktadır. Üstelik bu durum sonraki jenerasyonları da etkilemektedir.

Yukarıda, sahada ulaşılan **kadınların %80'inin kanunla korunmuş olan bir hakkını kullanmadığı / kullanamadığı, mirastan pay almadığı görülmektedir**. Mirastan pay alanlara ise neye göre pay aldıkları sorulmuştur. Yarıısı töreye göre cevabını vermiştir.

Sonuç: Çalışılan ilçeler sosyo ekonomik açıdan dezavantajlı ilçelerdir. Ulaşılan kadınlardan elde edilen veriler kamu kurumlarının yaptığı çalışmalardaki verilerle paralellik göstermektedir. Ancak kadınların ekonomik açıdan çok daha dezavantajlı oldukları, cinsiyete dayalı ayrımcılıkların gözle görünür şekilde fark edildiğinin altını çizmek gerekir. Bu mahallelerde toplumsal cinsiyet rolleri, törelerin kadınların üzerindeki baskısını kırmak için farkındalık çalışmaları yapılması önerilir.

Göç- Şehir - Hizmetler - Mahalle İhtiyaçlar

Kadınlara yaşadıkları mahallede nelerin eksikliğini duyduğu sorulmuştur. Alınan cevapların temel insani ihtiyaçlarla ilişkili olması kadınların yaşadıkları zorlukları gözler önüne sermiştir. Kömür yakımına bağlı hava kirliliği, çöplerin yayılmış olması sıklıkla bahsedilen bir sorun olmuştur. Su kesintileri, susuzluk da sıklıkla tekrar edilmiştir. Bunlar sağlığı tehdit eden sorunlardır. Üstelik birçok kadın sağlık hizmetlerine erişemediğini, hastane için Van iline gitmek zorunda kaldığını ifade etmiştir. Hastanenin yetersizliği, doktor yokluğu tüm şehirlinin maruz kaldığı bir zorluk olduğu için tüm ilçelerin sakinlerince ifade edilmiştir. İşsizlik, ekonomik sorunlar Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı'nın Eylül 2024 raporunda bahsedildiği gibi yaygın bir sorundur. Ulaşım ve yolların kötü olması da en sık bahsi geçen sorunlardan biridir. Bununla birlikte sosyal alanların yetersizliği, sosyal etkinlik alanlarının yokluğu insanın iyi olma halini etkileyen durumlardır.

Temel haklardan mahrum olma durumu kadınları erkeklere göre çok daha fazla etkilemektedir. Örneğin sosyal alan eksikliği, toplu taşımanın yokluğu ve aşırı seyrekliği kadınların evlerinde kalmalarına, psikolojik iyilik hallerinin bozulmasına neden olur, dolayısıyla aileyi de etkiler. Toplu taşıma sadece kadınları değil, çocukları ve gençleri de etkilemektedir. Kadınlar çocuk parklarının olmayışından, sosyo-kültürel alanlarının olmamasından da yakınmışlardır. Sinema, tiyatro, konser gibi insanın kişisel gelişimine katkı veren, zenginleştiren, iyilik halini güçlendiren sanatsal faaliyetlerin eksikliği de söz konusudur. Bu yoksunlukla başa çıkmak için kadınlar AVM talep etmiş, zincir market talep etmiştir. Sosyal etkinliğin yoksunluğunu iki kadın, aşağıdaki gibi özetlemiştir.

Sosyal aktivite hiç yok. Düğünlerden başka alternatif bir sosyal alanımız yok.

Kadınlar için alanlar yok. Her şey erkeklerin himayesinde.

Kadınlara ankette birden fazla seçim yapabilecekleri sorun başlıkları verilmiş ve mahallelerinde ilgili sorunların olup olmadığı sorulmuştur. Nitel veriyi destekleyecek nitelikte olan cevaplar aşağıdaki gibidir.

Mahallenizin en önemli sorunu nedir?	Evet	Hayır	Bilmiyorum
Ulaşım: evden çıkıp şehirde bir yere toplu taşımayla rahat gidebiliyor musun?	49%	44%	7%
Sağlık: Kadın sağlık sorunu yaşadığında rahatlıkla gidebildiğin sağlık merkezleri (asm, hastane vs) var mı?	36%	62%	2%
Çocukların oynayabileceği park var mı?	28%	69%	3%
Akşamları rahat dışarı çıkabiliyor mu? Aydınlatma, güvenlik nasıl?	41%	56%	3%
Kadınlar için sosyal alanlar var mı?	8%	84%	7%
Kadınlar için destek alacakları merkezler var mı?	4%	88%	8%

Yukarıdaki tablodan anlaşıldığı üzere kadınlar için destek mekanizmalarının yokluğu, sosyal alanların olmaması burada da ortaya çıkmıştır. Nitel veride sıklıkla karşımıza çıkan ulaşım sorununun her kadın tarafından deneyimlenmediği görülmüştür. Bu kadınların bazıları diğer sorulara verdikleri açık uçlu cevaplarda eşleri veya çocuklarının arabalarıyla rahat ulaşım sağladıklarını beyan etmişlerdir. “Bilmiyorum” cevapları ise ne yazık ki evden dışarı çıkmadığını, herhangi bir hizmete de bu nedenle ulaşmadığını ifade etmiş kadınlardır.

Sosyal etkinliklerin olmaması, kadınlar sosyalleşmek için AVM ve market eksikliğini örnek olarak vermesi, sosyal aktivitenin alışveriş etkinliği olarak algılanması, bu yoksunluğun derinliğinin göstergesidir.

Özetle yaşanan sorunlar

- İşsizlik
- Toplu taşıma eksikliği
- Sosyal alan eksikliği, kadınlar için sosyalleşme alanları
- Alışveriş yapacakları yerlerin eksikliği
- Sağlık hizmetlerine erişememe
- Çocuklar için çocuk parkı gibi sosyal alanların yokluğu
- Çevre kirliliği
- Hava kirliliği
- Susuzluk
- Güvenlik sorunu

İlçelere baktığımızda yukarıda sayılan tüm sorunların tüm ilçelerde karşımıza çıkmasına rağmen bazı ilçelerde bazı sorunlar daha fazla dile gelmiştir. Örneğin Esendere ilçesinde kadınlar sağlık hizmetlerine erişimde çok zorlandıklarını, aile sağlığı merkezinin Yüksekova'ya yönlendirdiğini ifade etmiştir. ulaşımın her ilçe için zorluk olması, arabasız ulaşımın imkansız hale gelmiş olması birçok kadını mağdur etmektedir . Bununla birlikte Esendere'de kuaför eksikliği de sıklıkla bahsedilen bir konudur. Ulaşım sorunundan en az bahseden kadınlar ise Şemdinli'de oturan kadınlar olmuştur. Yüksekova'da ise sıklıkla kirlilikten, ulaşım eksikliğinden bahsedilmiştir.

Yüksekova'nın Orman mahallesinde ve Esendere'de yaşayan göç etmiş kadınlar mahallelerindeki aşiret kavgası ve kan davası nedeniyle dışarı çıkarken korktuklarını ifade etmişlerdir. Bu sorun hayatı tehdit eden bir sorun olarak görülmeli ve acil önlem alınmalıdır.

Göç ve göçmen kadınların mahalleye ilişkisi

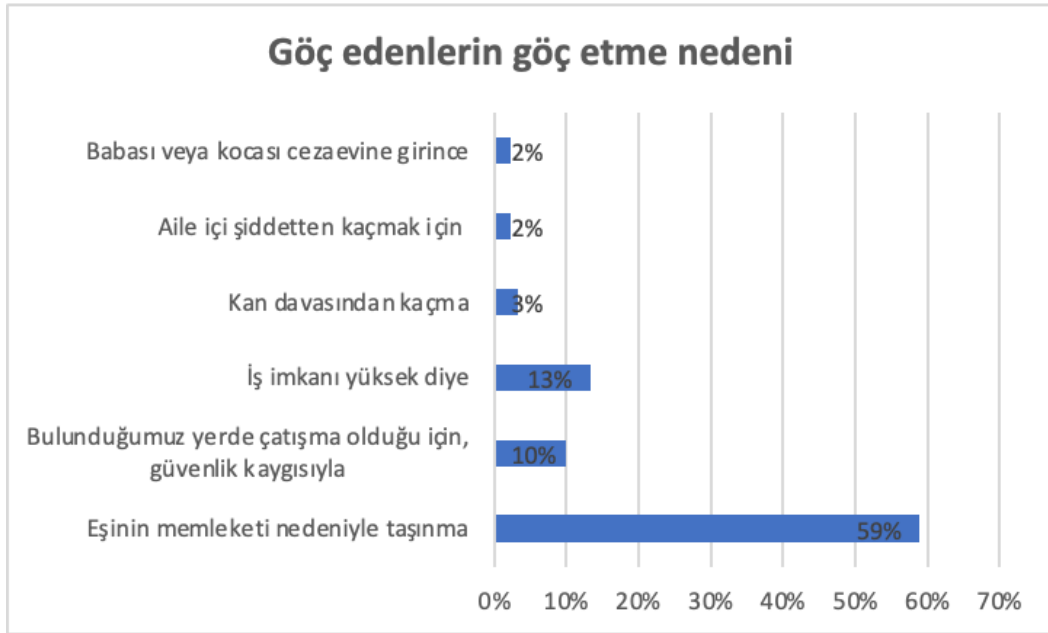
Sahada görüşülen kadınların %30'u göç etmiştir. Göç edenleri ilçelere göre böldüğümüzde, her ilçede görüşülen kadınların yüzde kaçının göç ettiğine bakabiliriz ve bu bize, hangi ilçenin daha çok göç aldığını gösterir.

Göç eden kadınların ilçelere göre dağılımı

Çukurca	28%
Esendere	58%
Şemdinli	31%
Yüksekova	38%

Birçok veriden hareketle daha dezavantajlı kadınlarla konuşulan ve ilçenin sosyo-ekonomik yapısının daha düşük olduğu ve İran ile sınır olan Esendere’de göçün yüksek çıkması beklenen bir durumdur. Esendere’de ekonomik faaliyetlerin sınır ticareti ile ilişkilidir ve İran’dan evliliklerin yoğun olması ilçede belirgin olarak görülmektedir. Göç eden kadınların oranında ikinci ilçe Yüksekova takip etmiştir. Çukurca da Irak sınırında yer alan bir ilçedir ancak görüşmeciler arasında göç eden kadın oranı diğer ilçelere göre daha düşüktür.

Aşağıdaki tabloda göç etme nedenleri belirtilmiştir.

Göç eden kadınların %59'u, eşinin memleketine taşındığı için göç ettiğini ifade etmiştir, %13'ü de geldiklere yere göre iş imkanı yüksek olduğu için göç ettiğini söylemiştir. Geri kalan nedenlerin birçoğu şiddetten kaçma altında gruplayabileceğimiz nedenlerdir, bölgede çatışma, kan davası, aile içi şiddet gibi. Kadınlara özel olarak nereden göç ettikleri sorulmamıştır ancak açık uçlu sorulardan alınan yanıtlardan anlaşıldığı kadarıyla İran'dan, Irak'tan göç eden kadınların var olduğu bilinmektedir ve İran'dan göç eden kadınların sayısının dikkat çekecek bir oranda olduğu söylenebilir.

Göç eden kadınlara göç ettikten sonra hayatlarında neler değiştiğini, neleri yapıp neleri yapamaz oldukları sorulmuştur. Burada alınan yanıtlar hem kadınları geldikleri yere dair

bize fikir vermekte hem de kıyas yoluyla yaşadıkları ilçenin hatta mahallenin sorunlarını göstermektedir.

Başlıca sorunlar onlar için de hava kirliliği, çevre kirliliği, yolların kötü olması, ulaşım eksikliği veya yokluğu, iş imkanı olmaması, su kesintileri, sosyal alan yetersizliği ve sosyal etkinlik yokluğu, sağlık hizmetlerine erişememedir.

İran'dan geldim, İran'da AVM vardı ve sosyal aktivite çoktu ama Esendere'de bunlar yok. Sağlık ve eğitim konusunda çok yetersiz burası hastane için taa Van'a gitmek zorunda kalıyorum.

Dil bilmeyen göçmen kadınlar dil sorunu yaşadıklarını ve bu nedenle yalnızlaştıklarını ifade etmişlerdir, bazıları ifadelerinde evden hiç dışarı çıkmadığını söylemiştir. Köyden göç eden kadınların arasında da -ki bunların içinde yurtdışından göç edenler de vardır- iki farklı deneyim yaşayanlar vardır. Kadınların bazıları köyde hiç özgür olamadıklarını, taşınmayla kendilerini daha özgür hissettiklerini, yaşadıkları baskıdan kurtulduklarını belirtirken bazıları da insan ilişkilerinden yakınmış, samimi sıcak ilişkiler kuramadığını söylemiştir. Kimi zaman bu iki deneyimi birlikte yaşayan da olmuştur. Kimileri de köy hayatının zorluğundan, ev içindeki iş yükünün (misafir ağırlama, ev içi hizmet etme gibi) çok olduğundan, şehre taşınarak bu yükünün azaldığından bahsetmiştir.

Daha çok özgürleştim köyde akraba baskısı çoktu ve kurtuldum buraya geldikten sonra.

Önceleri akraba baskısından ötürü dışarı çıkmıyordum şimdi daha iyiyim meraklı gözlerle bana bakan tanıdıklarım yok psikolojik olarak rahatladım. Eksiklik hissettiğim şey, komşuluk eksik, iş yok ve sosyal aktiviteler yok denecek kadar az.

Köyden geldim. Köy havası temiz ve insanı da sıcaktı. Burada komşuluk ilişkileri soğuk ve kömür kokusu beni mahvetti. Çöpler etrafı sarmış belediye temizlemiyor.

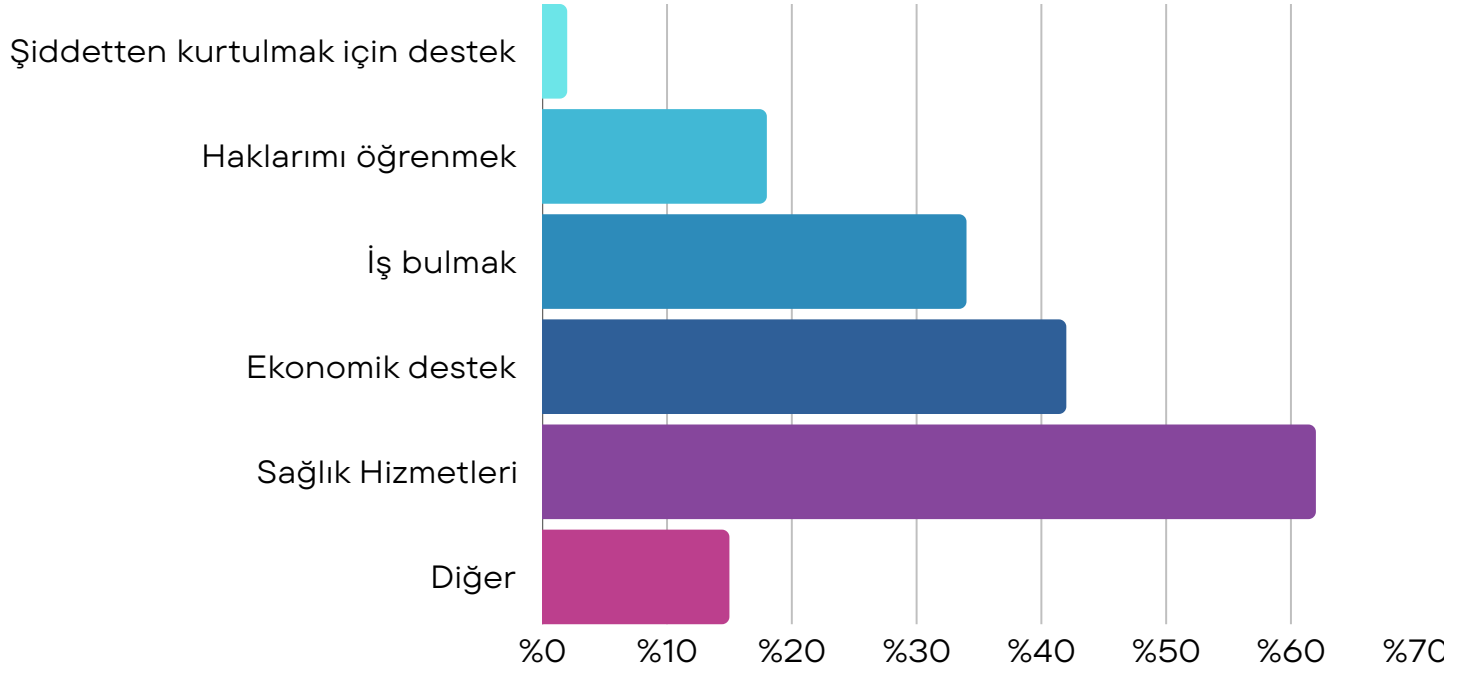
Bununla birlikte, göç ettiği yere göre daha muhafazakar ve yargılayıcı olduğunu düşünen kadınlar da kendi içlerine kapanmaya başladıklarını ifade etmiştir. Şemdinli'de yaşayan bir kadın şöyle demiştir.

Çok şey değişti. Buradaki insanlar tutucu muhafazakarlar ve önyargıları çoktur. Bu yüzden kolay kolay dışarı çıkmıyorum çocuklarımı da göndermiyorum, güvenim yok kimseye.

Toplu taşıma sorunundan sıklıkla bahsedenlere baktığımızda Yüksekova ilçesinde oturanların daha sıklıkla bu soruna dikkat çektiği görülmüştür. Eski Kışla, Yeni Mahalle, Orman, Cumhuriyet ve Güngör mahallelerinde bu sorundan sıklıkla bahsedilmiş, yolların kötü olmasından ve toplu taşımanın olmamasında ya da yok denecek kadar az olmasından yakınılmıştır. Bu durum göçmen kadınların sosyalleşmesinin önünde büyük bir engel oluşturmaktadır.

Sonuç: İhtiyaçlar ve Öneriler

Bu başlık altında yaşananlara dair birçok eksikliklerden bahsedilmiştir. Şehre dair ihtiyaçlar büyüktür. Ankette kadınlara hem kapalı uçlu hem de açık uçlu sorularla mahalleye dair ve kendi yaşamlarına dair ihtiyaçları sorulmuştur. Kapalı uçlu soruda kadınlara “En önemli ve acil ihtiyaç ve ihtiyaçlarınız sayacaklarımdan hangisidir” sorusu yöneltilmiştir. Aşağıda alınan yanıtların tablosu paylaşılmıştır.

Tablodan da görüleceği gibi, en acil ihtiyaç olarak kadınların %62'si “sağlık hizmetleri” cevabı seçilmiştir. Sağlık hizmetlerine erişimin zorluğu, kadınların birçok hizmete erişim için Van’a gitmek durumunda kalması en acil ve önemli ihtiyaç alanlarından birini oluşturmuştur.

Yukarıdaki tabloda “Diğer” seçeneğini işaretleyenlerin üçte biri eğitim demiş, kalanlar ise ulaşım ve çevre temizliğinden bahsetmiştir.

Şiddetten kurtulmak için destek kısmına verilen yanıtların sayısının az olması dikkat çekmiştir, bunun nedenini anlamak için nitel cevaplara ve görüşmecilerle notlarına bakılmıştır. Şiddet gördüğünü kabul eden kadınların bir çoğu şiddeti kabul ettiğini ifade eden kadınlar olmuştur. Bazıları mutsuz olsa da bununla mücadele edilemeyeceğini, ailenin onuru için susmak gerektiğini, ya da bazen şiddetin haklı yere olabileceğini düşünmektedir. Bazı kadınlar da şiddete maruz kalmış olsalar da bunun geçmişte olduğunu, psikolojik şiddetin veya tokat atmanın şiddetten sayılmadığını ifade etmişlerdir. Bu nedenle ihtiyaçlar kısmında en acil olarak şiddetten kurtulmayı belirlememiş olmaları mümkündür. Ancak, bazıları farklı bir ihtiyaçtan bahsetmiştir, o da erkeklerin bilinçlendirilmesidir. Bu ifadelerden, erkeklerin şiddet uygulamaması için kadını anlama şekli, kadınla eşit ilişki kurma gibi konularda farkındalık kazanması, kadının insan hakları gibi kavramlar konusunda

bilinçlendirilmesi anlaşılmıştır. Örneğin eşinden şiddet gördüğünü ve çevresindeki kadınların da gördüğünü ifade etmiş bir kadın şöyle demiştir:

Kadınlar için yapılacak en iyi çalışma erkeklerin kadına değer vermesi konusunda bilinçlendirmek. Değişmeyecekler bunu da biliyorum ama yine de kadınlar için bunu yapmak iyi olur.

Kadınların bir kısmı, haklarını öğrenmek, kızlarının da bu hakları öğrenmesini sağlamak için istekli olduğunu ifade etmiştir. Genellikle ifadelerde “artık çok geç, bizden sonrakiler öğrensin” gibi kendi hayatına dair olumlu bir değişim görmeme yaklaşımı söz konusudur. Ancak kadınlar arası dayanışma, kadınların bir araya geldiği alanlar, ürettiğini satabileceği bir kooperatifin olması gibi taleplerle, ekonomik kazanım ve sosyalleşme ihtiyacına çözüm fikirleri geliştirdikleri görülmüştür. İş bulmak ve ekonomik destek görmek acil ihtiyaçlarından biridir. Kadınların çoğu, tekstil atölyeleri ve tekstil fabrikası kurulmasını önermiştir. Sadece kursların açılmasının yetersiz bir girişim olduğu, istihdam olmayınca kursun anlamlı olmadığından bahsedilmiştir.

Gelir getiren kurslar sağlanmalı, dikiş nakış kursu var ama parasını alamıyoruz. İş istihdamı sağlansın tekstil fabrikası kurulsun. Sosyal aktiviteler olsun.

Sosyal aktivitelere öneri olarak dernekler, kooperatifler, sinema, tiyatro salonları, kadınların gidebileceği mekanlar önerilmiştir. Sosyal alan eksikliğine bir öneri olarak her mahallede haftada bir gün halk pazarının kurulması önerilmiştir. Türkiye’nin genelinde semt pazarlarının kurulduğu dikkate alındığında Hakkari’de semt pazarının olmaması dikkat çekicidir.

Çocuklar için de sosyal ve kültürel aktivite, sportif aktivite alanlarının eksikliğinden bahsedilmiştir. Bu alanlarda da ihtiyaçların karşılanması ve çocuk parkalarının, piknik alanların, yeşil alanların artması kadınlar tarafından talep edilmiştir.

Bazı kadınlar da kuaför salonlarının eksiliğinden bahsetmiştir. Bu bir işletme olmasına ve arz talep ilişkisine dayanarak ihtiyacın karşılanma ihtimalinin çok olası olmasına rağmen, sorunun muhafazakarlık olduğu anlaşılmıştır. Kuaför dükkanı işleten bir kadın, dükkan sahibinin kadınlara kuaför ve bakım hizmeti sunmasından rahatsız olduğu için baskı gördüğünü ve zorluk yaşadığını ifade etmiştir. Yani kadınlar, kendi bedenlerine dair satın alacakları bir hizmete erişirken de zorluk yaşamaktadır.

Sonuç ve Öneriler

YUKADER kadınların ihtiyaçlarını anlamaya, ihlal edilen haklarını tespit etmeye, veriye dayalı bu ihtiyaç ve ihlalleri ortaya koyarak, kadınların hak mücadelesini gerçekleştirmeye çalışmaktadır. İhtiyaç ve hak temelli çalışmalarına başlamadan önce yaptıkları bu saha çalışması bölgedeki kadınların karşılaştıkları zorlukları, gündelik hayatın bir parçası olmuş hak ihlallerini ve yoksunluğu ortaya koyması açısından çok önemlidir.

Rapor sahada elde edilen verilerden hareketle dört tematik alanda verileri analiz etmiş ve her bölümün sonunda bir sonuç bölümüyle dikkat çekici noktaları ve önerileri paylaşmıştır.

Özetleyecek olursak, Hakkari’de dört ayrı ilçede yaşayan kadınların birçok hak ihlaliyle karşı karşıya kaldığı, merkezi yönetimin ve yerel yönetimin kadınlara hizmet götürmediği veya götüremediği görülmüştür. Ekonomik zorluklar, istihdamın azlığı, okur-yazar oranının ve eğitim düzeyinin düşüklüğü kadınları daha dezavantajlı hale getirmektedir. Çocuk sayısının Türkiye ortalamasının üstünde olması, hane içinde geniş aile yaşamak kadınların bakım yükümlülüğünü artırmakta, psikolojik iyi olma hallerini olumsuz etkilemektedir.

Saha çalışması ayrıca kadınların farklı şiddet türlerine maruz kalmasını da incelemiş, kadınların maruz kaldıkları şiddet karşısında korku, yalnızlık, acı hissettiklerini, şiddeti çoğunlukla fiziksel şiddet olarak algıladıklarını ve fiziksel şiddet ile baş etme biçimleri olarak, kabullenme, kendinde hata bulma, aile onurunu korumak veya çocuklarını korumak için ses çıkarmama stratejileri geliştirdiklerini ortaya çıkarmıştır.

Kadınların sağlık hizmetlerine erişememesi bir başka altı çizilecek eksiklik olarak ortaya çıkmaktadır. Temel insan ihtiyacı olan sağlığa erişimde yaşanan zorluklar kadınları daha zor bir duruma sokmaktadır. Öte yandan şehirde sosyal etkinlikler olmaması, kadınların rahatlıkla gidebileceği sosyal – kültürel faaliyetler olmamasından dolayı iyi olma hallerinin daha da olumsuz etkilenmesine, ev içinde kalmalarına ve sosyalleşememelerine neden olmaktadır.

Tüm bu yoksunluk durumu, Hakkari’de, ilçelerde yapılacak çalışmalar için rehber oluşturacaktır. Raporda hem kadınların taleplerine hem de önerilere yer verilmiştir. Yokluğun bir çok alanda, yaygın olmasından ötürü, kurumlar arası etkili işbirlikleri kurulması, yereldeki kadınları içine alarak, onları güçlendirerek çalışmalara dahil edilmesi, sorunların çözümünü sürdürülebilir kılacaktır.

Referanslar

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2019). İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE-2017).
<https://www.sanayi.gov.tr/merkezbirimi/b94224510b7b/sege>. Erişim Tarihi: 11.07.2024.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2022). İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması SEGE-2022. <https://www.sanayi.gov.tr/merkezbirimi/b94224510b7b/sege/ilce-sege-raporlari>. Erişim Tarihi: 11.07.2024.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2024) Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı, Eylül 2024 , Hakkari İli Sosyoekonomik Analiz Raporu: <https://www.daka.org.tr/panel/files/files/yayinlar/hakkari-sosyoekonomik-analiz-raporu.pdf> Erişim Tarihi: 01.06.2025

TÜİK 2021, Türkiye Aile Yapısı Araştırması <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Aile-Yapisi-Arastirmasi-2021-45813>

TÜİK İstatistiklerle Aile 2024 <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Aile-2024-53898>

TÜİK Evlenme ve Boşanma İstatistikleri 2024, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2024-54194>

Ekler

Aşağıda şiddete maruz kaldığını ifade eden ve ilgili soruları yanıtlayan kadınlarla, şiddete maruz kalmadığını ancak yakın çevresinde şiddet yaşayan tanıdığı kadınlar olduğunu belirten kadınların verdiği cevaplar yüzdelik dilimlerle verilmiştir.

Şiddete ilişkin ifadeler (şiddete maruz kalanlar ve maruz kalmadığını ifade edip çevresinde şiddete maruz kalan kadınlar tanıyanlar)	Hiç Bir zaman	Bazen	Herzaman
Eşim beni döver, vurur veya tekme atar	43%	52%	4%
Yakından tanıdığım kadınların eşleri onları döver	55%	35%	10%
Eşim dışarı yalnız çıkmama izin vermez	39%	45%	16%
Yakından tanıdığım kadınların eşleri onların dışarı yalnız çıkmalarına izin vermez	44%	51%	5%
Eşim çalışmama izin vermez.	44%	31%	24%
Yakından tanıdığım kadınların eşleri onların çalışmasına izin vermez.	48%	48%	5%
Çalıştığımda eşim kazancıma el koyar.	84%	11%	5%
Yakından tanıdığım kadınlar çalışıyorsa eşleri kazançlarına el koyar.	76%	20%	5%
Eşim bana küfür eder, kaba sözler söyler.	17%	69%	15%
Yakından tanıdığım kadınların eşleri onlara	28%	58%	15%

küfür eder, kaba sözler söyler.			
Eşim, ben istemesem de cinsel istekleri zorla yerine getirir.	69%	24%	7%
Yakından tanıdığım kadınların eşleri, kadınlar istemese de cinsel istekleri zorla yerine getirir	80%	14%	6%